

קנין הלכה

2

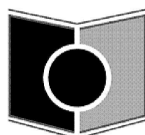
מראי מקומות

מס' 4

חודש מנחם-אב תשע"ז

יו"ד הלכות מקואות

סימן רא - סעיפים נ-עה

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף נ

מקור הדין הינו במשנה פ"ה מ"ה, לפי פירוש הר"ש שפירש מה דאיתא במשנה "נוטפין שעשאן זוחלין", על מקוה שנפרץ בשפתו ונעשו מימיו זוחלים ונפסל ע"ז המקוה. והרמב"ם פירש פירוש אחר במשנה, וכפי שהובא לעיל [סעיף יד], ולפי שיטתו אין משנה זו עוסקת כלל בפסול של זוחלין. גם הרא"ש הסיק שפירושו של הרמב"ם הוא המחזור, ולפי שיטתם המקור לפסול זוחלין הוא מש"כ במשנה [פ"ה מ"ו] בית הלל אומרים אין מטבילין בחדלית.

ונחלקו הראשונים בדין זה:

[א] הרא"ש [סי' יא] נקט דאם המקוה נפרץ והמים שבו זוחלין, יש להבחין בין שני מקרים:

א. אם יש ארבעים סאה מן הנקב ולמעלה ה"ז כשר לטבול בו, דאותם ארבעים סאה אינם נחשבים זוחלים. [וראה להלן בסמוך שנחלקו בדעת הרא"ש אם יכול לטבול גם במים הזוחלים שלמעלה, או שצריך להרכין ראשו ולטבול מן הנקב ולמטה].

ב. אם אין ארבעים סאה מן הנקב ולמטה כל המקוה פסול, דאין כאן ארבעים סאה שאינם זוחלים.

[ב] המרדכי [שבועות ריש סי' תשמח] נקט שאם המים זוחלין בחלק העליון של המקוה נפסל כל המקוה, וכן סתימת לשון הר"ש, ומשמע דאף כאשר יש מ' סאה למטה ממקום הזחילה מ"מ המקוה פסול. וכן לשון הטור בהביאו שיטה זו, דחשוב כולו כזוחלין, וכן פירש בספר גידולי טהרה, ובשמלה [ס"ק פז] את השיטה הזו. בטעם הדבר כתב החזו"א [תניינא סי' ח ס"ק ד] דמיא מבלבלי וכולו זוחל. ולכן הזהיר המרדכי שלא ימלאו את המקוה על כל גדותיו, דאל"כ יפסל המקוה בשעה שנכנס לטבול בו והמים יצאו לחוץ.

להלכה: השו"ע הביא רק את דעת הרא"ש שהיקל באופן שנשארו מ' סאה מן הנקב ולמטה, והרמ"א הביא שיש מחמירין, וסיים דטוב להחמיר לכתחילה.

מבילה בזוחלין שלמעלה לשיטת הרא"ש

הפוסקים נחלקו בדעת הרא"ש אם באופן שיש מ' סאה מן הנקב ולמטה יכול לטבול גם בזוחלין שלמעלה:

- א. בשו"ת התשב"ץ [ח"א סי' יז] כתב דיכול לטבול גם בזוחלין שלמעלה, וכן כתב בספר לחם ושמלה [שמלה אות פו].
- ב. המהרי"ק [שורש קנו] כתב דלרא"ש אין לטבול במים העליונים, וכן כתב החזו"א [סי' ח ס"ק ד ובליקוטים סי' ד ס"ק א].¹

ביאורים והערות

1. והנה לפום ריהטא נראה מלשון הרא"ש כשיטת התשב"ץ, דכתב וז"ל אבל אם ישאר במקוה מ' סאה ואינו סותם אלא כדי להרבות מים לא מיקרי הווייתו ע"י טומאה, ולהך פירושא אם ישאר במקוה ארבעים סאה לכו"ע מותר לטבול בו אף כשהוא זוחל מלמעלה, כיון שעיקר המקוה אינו זוחל עכ"ל. ולכאורה משמע דטובל בו אף בחלק הזוחל מלמעלה [וכפי שכתב הרא"ש לעיל מיניה בדעה הראשונה שהביא דאף כשנשארו מ' סאה מן הנקב ולמטה פסול, דמ"מ כשהוא טובל הוא טובל גם במים העליונים שהם זוחלים]. אמנם החזו"א [ליקוטים סי' ד ס"ק א] כתב דלא יתכן להתיר לטבול במים האלו שאינם מחוברים כלל למקוה הואיל וקטפרס אינו חיבור, וכמו שנקט הגר"א [ס"ק צא], דמה לי קטפרס היוצא חוץ מגומת המקוה ומה לי כנגד המקוה. אלא כתב החזו"א דכוונת הרא"ש שבכה"ג שעיקר המקוה אינו זוחל מודה ר' יוסי שיכול לעצור את הזחילה שלמעלה אף ע"י דבר המקבל טומאה, שכיון שעיקר המקוה הווייתו בטהרה נטפל גם החלק העליון של המקוה לעיקר המקוה וטובל בו, אך זה דוקא כאשר אכן עצר את הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה וכל המקוה מחובר באשבורן,

קנין הלכה

מראי מקומות

כתב הגר"א [סוס"ק צא] דלפי הרא"ש הסובר דזחילה פוסלת רק כשלא נשארו מ' סאה מהנקב ולמטה, ה"ז פוסל אף בזחילה שאינה ניכרת, והדברים מעונים ביאור. דין זחילה שאינה ניכרת מבואר להלן [סעיף נא].

בדברי הרמ"א במקוה הבא ממעיין

מקור דברי הרמ"א הוא במהרי"ק שורש קנו המובא בב"י.

והנה המהרי"ק עצמו חידש דמים הבאים מן המעיין ונקוו באשבורן ונפסק חיבורם למעיין, אפ"ה שם מעיין עליהם, ואף אם אח"כ נפרץ המקוה ונהיה זוחל אין בכך פסול, דהמעין אינו נפסל בזחילין. והש"ך [ס"ק קח] ציין למה שכתב לעיל [ס"ק ל] לחלוק על המהרי"ק, אלא דכל שנפסק החיבור למקור המעיין תו אין שם מעיין עליו ונפסל בזחילין, ולכן הש"ך דוחק להעמיד את דברי הרמ"א במקוה המחובר למעיין.²

ועיין פת"ש [ס"ק לד] שהביא את דברי השו"ת מעיל צדקה [סימן לט] שהסכים להש"ך, והוסיף המעיל צדקה לבאר דאף כאשר יש חיבור למעיין אין היתר דזחילין אלא לזחילה של המעיין מן המקום שבו נקוה ואילך, אבל אין כח למעיין לטהר מים אחרים ולהכשירם בזחילים. ונפק"מ שאם יהיה מקוה בסמוך לזחילת מעיין ומחובר לו כשפופרת הנוד, ומקוה זה נפרץ ומימיו זחילים, אין חיבור זה מועיל להכשיר את מי המקוה הזחילין, דחיבור למעיין מטהר רק שאובין [וכן מועיל להשלים לשיעור מ' סאה אם המקוה חסר], אך אין חיבור למעיין מכשיר זחילין, וראיה מדחייש אבוה דשמואל שלא למבול בנהרות שמא ירבו הנוטפין על הזחילין, ולא הכשיר את הנוטפין מכח חיבורם למעיין, והטעם משום שהם זחילין.

פתימת הסדק בדבר המקבל טומאה

נתבארה כאן שיטת הראשונים הסוברים דאין להכשיר מקוה אלא אם הווייתו ע"י טהרה, משא"כ אם הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה.³

ונחלקו הראשונים אם גם מניעת זחילת המים על ידי פתימת הסדק בדבר המקבל טומאה נחשבת הווייתו על ידי טומאה:

- א. הר"ש [פ"ה מ"ה] והמרדכי [שבועות ס' תשמח] נקטו שגם מניעת הזחילה פסולה אם נעשתה בדבר המקבל טומאה.⁴
- ב. הרא"ש [ס' יא] נקט דמניעת זחילה אינה בכלל הווייתו ע"י טומאה.⁵

ביאורים והערות

אבל כל זמן שלא עצר את הזחילה אין לטבול במקום הזוחל.

[יש להוסיף שביאור זה מדוייק היטב בלשון הרא"ש, שכתב שאם ישאר במקוה מ' סאה לכו"ע מותר לטבול בו אף כשהוא זוחל עכ"ל, ולשון לכו"ע בא לומר דאף לר' יוסי דאסר להעמיד הזחילה בדבר המקבל טומאה הכא מודה, ואם נפרש דהרא"ש מיירי כשלא העמיד את הזחילה כלל, א"כ אין זה ענין למחלוקת ר' יהודה ור' יוסי בהעמדת זחילה בדבר המקבל טומאה].

2. וע"ע בחזו"א [ליקוטים ס' ו ס"ק א] שהאריך לתמוה על כל דברי המהרי"ק שם. [ועיי"ש בחזו"א שעשה הבחנה בין היכי שהמים עדיין זוחלין מכח זחילת המעיין, דבזה מסתברים דברי המהרי"ק דחשיב כמעין אף שנפסק חיבורן למעיין, ובין היכי שהמים שנפסק חיבורם למעיין נקוו באשבורן, דבזה תימה הוא לומר שדינם כמעין לטהר בזחילין, כמבואר במשנה (פ"ה מ"א)].

3. כשיטת הר"ש והרא"ש, ודלא כהרמב"ם והיראים שנקטו שרק במעיין נאמר דין זה דקפדינן שתהא הווייתו ע"י טהרה.

4. הר"ש אזיל לשיטתו שפירש את המשנה שנוטפין שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל וכו', בדין זה של סתימת סדק כדי למנוע זחילה. ולפי"ז מפורש במשנה דר' יוסי פוסל גם מניעת זחילה ע"י דבר המקבל טומאה, ואף אם אדם אוחו בידו מקל ומעכב על ידו את הזחילה ה"ז פסול כיון שהאדם אוחו את המקל.

5. הרא"ש הוכיח דבריו ממשנה ערוכה [פ"ה מ"ו] דאם יש חרדלית של גשמים [דפסולה לטבילה לפי ב"ה משום דזוחלת], גודר בכלים

קנין הלכה

מראי מקומות

והשו"ע הביא בסעיף זה את דעת הר"ש והמרדכי כסתמא, ואת דעת הרא"ש שהיקל בזה הביא כיש אומרים.

אופנים שונים של מקוה שמימיה זוחלים

מלבד הציור שבשו"ע [כאן] שנפרץ המקוה או נסדק ומימיו זוחלים, הובאו באחרונים אופנים נוספים שבהם יוצאים מי המקוה לחוץ, יש מהם שנפסלו מחמת הזחילה ויש מהם שלא נפסלו:

- א. מקוה של מי גשמים אשר נכנסת אליו אמת המים של מי גשמים ויוצאת ממנו, מפורש במשנה [פ"ג מ"ג] להיתר, והרא"ש [סי' יא] למד ממנו שאם יש במקוה מ' סאה שאינם זוחלים, אין זחילה שמעל המים האלה פוסלתו.
- ב. מקוה מלא מים כשרים על כל גדותיו, וכאשר הטובל נכנס בו נשפכים המים העליונים לחוץ, כתב המרדכי [שבועות סי' תשמה] דכל המקוה פסול משום שאובין, והרא"ש נחלק עליו.
- ג. מקוה שמימיו נשאבין לחוץ ע"י משאבה ששואבת ע"י צינור הנתון במקוה, או שהמים נשאבים מכח תכונת גישתא ובת גישתא [ע"י בגמ' ע"ז דף עב:], נקטו האחרונים שגם זה בכלל מקוה הזוחלת.⁶
- ד. אוצר זריעה אשר מי העיר שהם מים שאובין נכנסין אליו ונזרעים בתוכו ויוצאים אל בור הטבילה, כתב החזו"א ליתן את הצינור שממנו מגיעים מי העיר עמוק בתוך בור הזריעה למטה מהנקב שיוצאים בו המים אל בור הטבילה, כדי שלא יהא חשש שהזריעה היא במים הזוחלין מלמעלה. ובספר יוחי יוסף הקשה דע"י עצה זו גרע טפי, דכל מי המקוה מתעוררים לצאת מכח מי העיר היוצאים מהצינור ונעשים גם המים האחרים זוחלים. אמנם דברי החזו"א מפורשים במשנה [פ"ו מ"ח] "היה עליון מ' סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון מ' סאה", ובסתמא כששופך מהחבית אל המקוה נכנסים המים קצת בעומק המקוה, ואפ"ה מפורש במשנה דהוי זריעה מעליא.⁷
- ה. מחט הנתונה על מעלות המערה והיה מולך ומביא במים, ועושה כמין גל העולה על המעלות וחוזר למקוה, הרי זהו טבילה מעליא למחט, ואין בזה פסול זוחלין כיון שהמים מחוברים למקוה והולכים וחוזרים והכל מקום אחד, והוי כזחילה במקוה עצמה ממקום למקום דאין ע"ז שם זחילה. ועיין להלן [סעיף נה] בענין הטובל במקוה והמים יוצאים לחוץ וחוזרים, שגם בזה אין פסול שאובין.⁸
- ו. שני מקואות סמוכים זה לזה ובכותל המפריד ביניהם יש נקב כשפופרת הנוד, אם המים שבשני המקואות עולים מעל הנקב אין חשש זחילה במים העוברים ממקוה למקוה [כגון בשעה שנכנס אדם וטובל באחד המקואות], כיון שהנקב מאחד את שני המקואות והוי כמים העוברים ממקום למקום בתוך בור אחד, וכעין הך דינא דלעיל במחט הנתונה ע"ג מעלות המערה.

ביאורים והערות

ועושה אשבורן וטובל שם, אף שהכלים מקבלים טומאה [כמבאר במשנה דהכלים עצמן שגודר בהם לא הוטבלו, ומשמע דבעו טבילה].
 6. והיה מקום לדון דאף להפוסלים בזחילה שאינה ניכרת כלל במים אם לא ישארו מ' סאה במקוה [הגר"א], היינו דוקא כשיש סדק וסוף המים לצאת לחוץ, ולא באופן שכח חיצוני שואב אותם. [אמנם המים שניכרת תנועתם אל צינור המשאבה וכבר נעקרו לצאת לחוץ ניחא טפי להחשיבם כזוחלין].

7. ומוכח מזה דבכה"ג לא חשיב זריעה בזוחלין או שזריעה בזוחלין מהני.

8. ובשו"ת אג"מ [ח"א סי' קי] למד מדין זה דה"נ מים הנשאבים מהמקוה אל מסנן [פילטר] וחוזרים, אין בזה פסול זוחלין כיון שיוצאים וחוזרים. ולכאורה יש לדון דדוקא כאשר המים חוזרים באופן טבעי אל המקוה, אמרינן דגם המעלות היורדות למקוה וכן השטח שמחוץ למקוה המשופע אל המקוה כלול בעצם המקוה, והוי זה כזחילה בתוך המקוה, אבל בשאיבה הנ"ל לאחר שיצאו המים מהמקוה לא היו חוזרים אליו באופן טבעי אלא מכח פעולת המשאבה, וכל כה"ג לא מצינו שהכשירו הפוסקים.

קנין הלכה

מראי מקומות

- ז. שני מקואות סמוכים זה לזה ובכל אחד מ' סאה ובכותל המפריד ביניהם אין שיעור שפופרת הנוד, והמים שבשני המקואות מכסים את הנקב, נסתפק החזו"א [ליקוטים סי' ו ס"ק ב] אם המים העוברים ממקוה למקוה נחשבים זוחלים, והביא שבתשובת בית שלמה [יו"ד סי' ג] הכשיר בזה, וחידש סברא דלא מיקרי זחילה בעומק המים,⁹ והחזו"א כתב שאין לדברים אלו יסוד בגמ' ובפוסקים, ולא הכריע החזו"א בספק זה.¹⁰
- ח. שני מקואות סמוכים שבכותל המפריד ביניהם יש שיעור שפופרת הנוד, אך המים אינם מגיעים עד הנקב, והוגבהו המים שבצד אחד ע"י טבילת אדם והמים מקלחים בקילוח אל המקוה השני, כתבו האחרונים שיש בזה פסול של זחילה כיון שהניצוק אינו חיבור¹¹, וכ"ש כשאין בנקב שיעור שפופרת הנוד.¹²
- אמנם כתב החזו"א שאם הנקב גדול והמים אינם יוצאים בקילוח אלא נגררים על הכותל, הו"ל קטפרם וחשיב כוחל ממקום למקום במקוה, וסיים בצ"ע.

סעיף נא

מקור הדין הוא בדברי הרשב"א שער המים שער ב המובאים בכ"י, ועיי"ש שחילק בין מקוה שנפרץ שמימיו יוצאים והם זוחלים ופסולים, לבין מקוה שניקב ומימיו נוטפים מעט מעט, או מקוה שמימיו נבלעים בקרקע מעט מעט, שהמקוה כשר.

ומצינו גם ברא"ש [סי' יא] שכתב דלפי מה שפירש הוא את המשנה [פ"ה מ"ה דלא כהר"ש] אין מקור לפסול מקוה שנסדק ומימיו יוצאין לחוץ. עוד הביא הרא"ש מהמשנה [פ"ב מ"ו] דגודר בכלים וטובל אף שקצת מן המים יוצאים מבין הכלים, שהרי לא נזכר במשנה שצריך לטוה הכלים בסיד.

ובשו"ת הרא"ש [כלל לא דין ד] הוסיף הרא"ש שבתורת כהנים [פרשת שמיני] אמרו אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין וכו', ומשמע דזוחלין הוי דומיא דזוחילת מעיין, שכל המים זוחלין והולכים ממקום למקום.

והוסיף הרא"ש דגם הר"ש לא פסל אלא במקוה שנפרץ על שפתו, והיינו שנפרץ כ"כ עד שכל מימיו זוחלין ומתנענעין לצאת.

וכתב בשו"ת אמרי יושר [ח"א סי' קכז] שהאחרונים נקטו שהרשב"א [שער המים] והרא"ש נחלקים בענין זה, דהרשב"א הכשיר רק במים המנטפין טיפין טיפין, אך מים היוצאים בקילוח ה"ז בגדר זחילה הניכרת ופסול, והרא"ש לא פסל אלא בנפרץ המקוה כ"כ שכל המים מתנענעים לצאת.

וכתב האמרי יושר שבספר דברי חיים ובשו"ת בית שלמה נקטו להחמיר במחלוקת זו כהרשב"א, והיינו דאין להקל אלא כשהמים מנטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט, ולא במקלחין בקילוח.

ביאורים והערות

9. הבית שלמה הביא ראייה לשיטתו מזה שהפוסקים שעסקו בנקב המחבר מקוה שאין בו מ"ס למקוה שיש בו מ"ס דנו רק על הכשרת המקוה החסר, ולא דנו כלל על פסילת הטבילה במקוה המלא משום הזחילה הנוצרת בשעה שטובל [שהמים מוגבהים והם זוחלים למקוה השני כדי להשתוות]. והחזו"א כתב דאין ראייה זו מכרעת, די"ל דאה"נ, מאחר שהמקוה החסר פסול ממילא משתמע שגם הטבילה במקוה המלא פסולה.

10. עיין בחזו"א שדן לומר סברא שלא יהא בזה פסול זוחלין, וז"ל דאפשר כיון דסוף סוף יש חילוק בכל המים והן אשבורן, מה שהמים במקוה אחד גבוהים לא מיקרי זוחלין עכ"ל, וצ"ב.

11. ורק בספר מי נדה להגר"ש קלוגר זצ"ל נקט להכשיר בזה, דס"ל שהנקב כשפופרת הנוד מאחד לגמרי את שני המקואות דהוי כאילו אין כותל ביניהם, אף שהמים אינם מגיעים אל הנקב.

12. והוסיף החזו"א שם דאף באופן שיש נקבים בין המקואות גם למטה מן המים [לכאורה כונתו אף לנקבים כשפופרת הנוד], וטבל והוגבהו המים, והמים זוחלין בניצוק מנקב העליון, ה"ז פסול מטעם זוחלין.

קנין הלכה

מראי מקומות

ומהחזו"א [תניינא סי' ח ס"ק ד וליקוטים סי' ו] נראה קצת דסובר דאין מחלוקת בין הרא"ש להרשב"א, וגם הרא"ש מודה שאם יש נקב אשר ניכרת במים שמביבו זחילה אל הנקב, הרי אותם מים פסולים וגם ממעמים ממו' סאה, ומאידך משמע דנקט להלכה דהמים הרחוקים מהנקב ואשר אין ניכרת בהן זחילה אל מקום הנקב אינם פסולים.

בדברי הגר"א ס"ק צו

עיין בהגר"א [ס"ק צו] שתמה על עיקר דברי המחבר שהעתיק את דברי הרשב"א דלא פסלינן אלא זחילה הניכרת, דכתב הגר"א דהרשב"א לשיטתו שפסל אף כשיש מ' סאה מן הנקב ולמטה, ופסול זה הוא אכן רק בזחילה הניכרת, אבל להרא"ש שנקב פוסל רק כשלא ישארו במקוה מ' סאה אין להקל אף בזחילה שאינה ניכרת. ולכאורה צ"ע דהא מראיית הרא"ש מהא דגודר בכלים, מוכח דבכל גונוי מכשרינן זחילה שאינה ניכרת, שהרי לא נאמר במשנה שטח בסיד עד גובה שיאספו בין הכלים מ' סאה.

להלכה: עיין בשו"ת נוב"י [תניינא סי' קלז] ובשו"ת חתם סופר [סי' ריא] שנקטו לדינא להקל בזחילה שאינה ניכרת, וכן נקט החזו"א [תניינא סי' ח ס"ק ד וליקוטים סי' ו], אמנם לכתחילה נהגו להקפיד מאד שלא תהא זחילה כל שהיא במקוה.

סעיף נב

מקור הדין של עירוב המקואות וחיבורם זה לזה ע"י נקב כשפופרת הנוד בכותל המפריד ביניהם הוא במשנה [פ"ו מ"ז] ויבואר דין זה להלן בסמוך.

מלבד דין זה של עירוב המקואות מצינו במשנה [ביצה דף יז:] דמשיקין את המים בכלי אבן לטהרם, והיינו שאפשר לטהר מים טמאים ע"י שיתן את הכלי שבו נתונים המים בתוך המקוה עד שישקו מי המקוה למים שבכלי, וע"י זה נטהרו המים הטמאים. ובגמ' [פסחים דף לד:] קראו להשקה זו של המים הטמאים בשם "זריעה"¹³.

ורנו האחרונים אם עירוב המקואות זה לזה ע"י חיבור כשפופרת הנוד מועיל גם הוא מדין זה של "זריעה", או דאינו מתורת זריעה רק דין בפני עצמו של חיבור המקואות זה לזה ע"י הנקב כשפופרת הנוד.¹⁴ והרא"ש [פ"ז בבא קמא סי' ב ובתשובה כלל לא סי' ב] כתב שהוא מטעם זריעה.

דין זה של השקה בין שני מקואות מועיל להכשיר כמה פסולים, אך אינו מועיל לכל פסולי מקוה:

א] שני מקואות שבכל אחד מהם עשרים סאה, והם מחוברים זה לזה ע"י נקב בכותל שביניהם כשפופרת הנוד, מהני החיבור להכשירם והרי הם כמקוה אחד שיש בו ארבעים סאה, [ר"ש פ"ו מ"ז].

ב] מקוה שאוב הסמוך למקוה כשר ויש נקב בכותל שביניהם, נכשר גם המקוה השאוב. ונחלקו הראשונים אם להכשר זה של שאובין בעינן גם נקב כשיעור שפופרת הנוד או דסגי בחיבור כל דהו, ויתבאר בע"ה להלן [סעיף נג].

ג] גם פסול של הווייתו ע"י אדם, שלדעת כמה ראשונים דין המים שבאו בידי אדם כדין מים שאובין, [וכדלעיל סעיף לט], ולדעת

ביאורים והערות

13. ועיין רש"י [ביצה יז: ד"ה ושוין] שכתב וז"ל ואין עוד טהרה במקוה לכל מאכל ומשקה אלא למים, ולא בתורת טבילה אלא בתורת זריעה כדאמרין בפסחים, עכ"ל.

[ומצינו עוד טהרת אוכלין טמאים ע"י זריעה (משנה תרומות פ"ט מ"ז) שתילי תרומות שנטמאו ושתלן טהרו מלטמא].

14. עיין בספר גידולי טהרה [בשו"ת שבסוף הספר סי' י] שחקר בזה, ותלה בחקירה הנ"ל את השאלה אם במקוה שאוב הניתר בהשקה ע"י נקב כשפופרת הנוד סגי בזה שתהא השקה לרגע אחד, או דבעינן שיהא נקב ההשקה פתוח בזמן הטבילה, ויבואר בע"ה להלן בסעיף זה.

קנין הלכה

מראי מקומות

הראב"ד הו"פסול בפ"ע לפי שאינו דומיא דמעייין, נכשר ע"י עירוב מקואות.¹⁵

ד] מקוה שהווייתו ע"י דבר המקבל טומאה נטהר ע"י נקב כשפופרת הנוד, שהרי במקוה שנעשה שאוב ע"י שמולא בכתף ונתן למקוה מצוי גם חסרון של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה, ואפ"ה נקמו בפשיטות דמקוה שאוב נטהר ע"י עירוב מקואות. ה] בר"ש וברא"ש [פ"ה מ"א-מ"ב] בשם התוספתא מבואר דאף שמטילה בתוך כלי פסולה מהתורה לכו"ע [גם להסוברים דפסול שאובין מן התורה], מ"מ אם הכלי מחובר כשפופרת הנוד אל המעיין או אל מקוה שבצידו, ה"ז מותר מן התורה לטבול אף במים שבכלי, אלא שחכמים גזרו באופנים מסויימים¹⁶ שלא לטבול באופן זה, גזירה שמא יטבול בכלי שאינו מחובר למעיין או למקוה.

ומאידך אין עירוב מקואות מועיל להכשיר פסול של מקוה זוחל, דאף אם מקוה זה יהא מחובר למקוה שאינו זוחל אין הוזהל נכשר בכך, דאפילו במקוה אחד אם חלק מהמים שבו זוחלין נפסלים הוזהלים לכו"ע, כמבואר לעיל [סעיף ג]. וכן אין עירוב מקואות מועיל למים שנשתנה מראיתן, וכמבואר בש"ך [לעיל ס"ק סז] דאם נשתנה מראיתן של חלק ממי המקוה, אין טובל במים אלו אף שנשארו מ' סאה מי כשרים.

בדברי הרמ"א "וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב"

בספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק צה] הביא את דברי הריב"ש [סי' רצב] שעירוב המקואות צריך להיות באופן שהמים עומדים ושוקטים, והיינו אשכורן, ולא כשהמים בתנועה, שאז לפעמים הוי כגדר קמפרס שאינו חיבור. וכתב דלפי"ז לשון הרמ"א שכתב "קילוח המים" אינו בדוקא, דלא עסקינן במים המקלחין, אלא הכוונה ששיעור המים יהיה כרוחב הנקב, וכן הוא במקור הדין בריב"ש, ולכן כתב השמלה שאם יש מקוה סמוך למקוה וביניהם נקב כשפופרת הנוד, ואחד המקואות ריק ממים והמים מקלחין מהמקוה המלא אל הריקן ה"ז פסול משום שהמים זוחלים.¹⁷ וכן מבואר בחזו"א שבאופן זה יש פסול זוחלין.

השקה לרנע אחד כדי לפתח שאובין

מקוה חסר הנכשר ע"י השקה למקוה אחר אינו כשר אלא כל זמן שההשקה קיימת, אך אם נסתם נקב ההשקה נפסל המקוה, כך מבואר בשו"ת הרא"ש [כלל לא ס"ד], וכן פשוט דלא עדיף ממקוה שהיו בו מ' סאה ונחסרו ממנו מים. ומאידך גיסא, מים טמאים שהיו בכלי והושקו למקוה, דנטהרו משום זריעה [כפי שהובא לעיל מהמשנה ביצה דף יז: ומהגמ' פסחים דף לד.] נשארו בטהרתם גם לאחר שבטלה ההשקה.

ונשאל הרא"ש [שו"ת כלל לא ס"ב] לענין שאובין שהושקו למקוה כגון ע"י נקב כשפופרת הנוד, ואח"כ נסתם הנקב, אם נשאר המקוה בהכשירו, או דקפדינן שההשקה תהא קיימת בזמן הטבילה. וכתב הרא"ש להוכיח דסגי בהשקה לרנע אחד, מהמשנה שהובאה להלכה [סעיף נה] דג' מקומות של כ' כ' סאה והאחד מהן שאוב והוא מן הצד, וירדו שלשה וטבלו והמים עלו ונתערבו, הטובלים טהורים והמקואות טהורים, ומבואר דאף שנתבטלה ההשקה נשאר גם המקוה השאוב בטהרתו.

ביאורים והערות

15. ולענין אם בעינן בזה כשפופרת הנוד, הדבר תלוי לכאורה בשאלה אם הך פסול דהווייתו ע"י אדם הוא מן התורה, דאם הוא פסול מן התורה בעינן שפוח"נ, ואם מדרכנן ה"ז תלוי במחלוקת הראשונים דלהלן [סעיף ג].

16. לפי הר"ש גזרו כאשר הכלי קבוע בקרקע, ולפי הרא"ש גזרו בכל כלי שאיני בתוך המקוה או המעיין רק עומד בצידו.

17. ונחלק בזה הלחם ושמלה על הגאון ר"ש קלוגר בספר מי נדה שכתב דאין זחילה ככה"ג, ונסתייע מלשון הרמ"א שכתב "קילוח המים", והלחם ושמלה כתב שלשון זה של הרמ"א אינה בדוקא, ואולי ט"ס הוא וצ"ל "שיעור המים" כפי שהוא בריב"ש.

קנין הלכה

מראי מקומות

והש"ך [ס"ק קיב] הביא שרבינו ירוחם כתב שנסתפקו בזה המפרשים, 18 ולכן כתב הש"ך שיש להחמיר בזה לכתחילה. ובשו"ת נוב"י [תניינא סי' קמא] כתב שראיית הרא"ש מהמשנה הנ"ל מוכרחה ואין צורך להחמיר בזה. וגם בשו"ת חתם סופר [יו"ד סי' ריב] כתב דלית דחש לש"ך [ס"ק מא וס"ק קיב]. 19 ובספר גידולי טהרה [שו"ת סי' י] האריך להחמיר בנידון זה, וכתב להוכיח מכמה ראשונים שסוברים דאם נפסקה ההשקה א"א לטבול. 20 אך בספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק צה] דחה ראיותיו, אמנם לדינא כתב [לחם ס"ק רי] את דברי הש"ך דטוב להחמיר לכתחילה.

אפילו דבר שבריותו מן המים ממעט בשפופרת הנוד

מקור הדין הוא במשנה פ"ו מ"ז, ולכאורה יש לשאול [וכן הקשה התו"ט] דהא דבר שבריותו מן המים נחשב כמים עצמם, וטובלים בו אף אם כל המקוה נעשה ממנו, ואיך יתכן שימעט בשפופרת הנוד. א] להסוברים דדבר שבריותו מן המים אין טובלין בו אלא אם ריסקן [עיין לעיל סעיף לג שהבאנו את דברי המג"א (סי' קס ס"ק יז) והלבוש והנוב"י והחזו"א שכתבו דדוקא בריסקן טובלין בהם] אתי שפיר דהכא מיירי בשלא ריסקן. ב] בגליון מהרש"א כתב דלא איירי הכא בדברים שבריותן מן המים אלא בדברים שבריותן מן הרקק והן גדלים במים, שאלו אין דינן כמים ולכן הם ממעטין בשפוח"ג. ג] בספר גידולי טהרה [גבא ס"ק סד] כתב שלענין עירוב מקואות בעינן שיוכל להיות קילוח מים מזה לזה ברוחב שפופרת הנוד, ודבר מוצק כמו יבחושין אף שדינו כמים, מ"מ אינו מערב מקואות, וכן משמע בבית יוסף. והוסיף הגידו"ט דנראה שגם שלג וקרח ממעטין בשפופרת הנוד אף להשיטות שטובלין בהן גם כשלא נימוחו [עיין לעיל סעיף ל], והובאו דבריו בדרכי תשובה [ס"ק רצ]. מסתימת לשון הפוסקים משמע שדין מיעוט משיעור שפופרת הנוד נאמר אף באופן שהדבר הממעט מונח באופן עראי, ולא רק אם מבטלו שם, ואין זה כדין מיעוט בחלון לענין אהל המת שרק דבר שמבטלו בחלון מבטל משיעור טפח על טפח כמבואר בגמ' [ב"ב דף י"ט]. בסוגיא דרקק.

צירוף נקבים דקים לשיעור שפופרת הנוד

הב"י מביא מרדכי [שבועות סי' תשמו] בשם ראב"ה שכתב שאם יש נקבים דקים המצטרפין יחד לשיעור שפופרת הנוד הרי זה מועיל. מקור דברי הראב"ה הוא במשנה [פ"ו מ"ה] דשק וקופה מטבילין כלים בתוכן אף כשאין בפיהן כשפוח"ג, ופירש הראב"ה

ביאורים והערות

18. כתב החזו"א [תניינא סי' ג סוס"ק ז] שלשיטת הראב"ד הפוסל נתן סאה ונטל סאה גם בשאובין [ולא רק במי פירות], כ"ש שאם השיק מקוה שאוב למקוה כשר ואח"כ סתם את נקב ההשקה, דנפסל השאוב דהוי כאילו נטל עתה את הכשר. וסיים דאפשר שלזה נתכוין רבינו ירוחם דנסתפקו המפרשים בדין השקה שנתבטלה.

19. החת"ס איירי לענין מקוה שהיה עמוק מאוד, והיו מוסיפים בו הרבה מים שאובין עד שהגיעו המים אל נקב בכותל המקוה, ונשפכו ממנו למקוה סמוך, ובצירוף זה המים השאובין נזרעים ממש בתוך המקוה הראשון ולא רק מושקים למקוה בנגיעה בעלמא, וזה דומה לנידון הש"ך [ס"ק מא]. אמנם הנוב"י והחת"ס לא חילקו בין הצירורים של זריעה ושל השקה והכשירו את שניהם. ובספר גידולי טהרה [שו"ת סי' י] כתב לחלק בין המקרים [וכן מוכח ברבינו ירוחם, שבנידון של שאובין שנזרעו במקוה כתב להתיר אם יצאו אח"כ השאובין למקוה אחר, ואילו בנידון של השקה הביא שנסתפקו המפרשים].

20. ולגבי ראיית הרא"ש מהמשנה דג' מקואות, כתב הגידו"ט ד"ל דלא איירי במקוה שכולו שאוב, אלא במקוה של מים כשרים שנפסלו בג' לוגין, דקיל טפי דזה מדרבנן לכו"ע. והשמלה כתב דדוחק לאוקמי בהכי, ועוד דמנין לן לחלק בין שאובין לשאובין בלי הכרח.

קנין הלכה

מראי מקומות

המעם משום שהנקבים הדקים שבשק ובקופה מצטרפין לשיעור. והקשה הראב"ה על עצמו מהגמ' [חגיגה דף כג.], דאם חילק את המקוה בסל או בגרנותני הרי זה פוסל, ואמאי לא נימא דיש כאן נקבים כשפוח"ג, וכתב הראב"ה דהתם מיירי שחילק את המקוה באופן שאין מ' סאה במקום אחד, 21 משא"כ אם בצד אחד יש מ' סאה אין סל מחלק את המקוה הואיל ויש בו נקבים המצטרפין יחד לשיעור שפוח"ג, וכן נקטו לדינא השו"ע והרמ"א, 22 ועיין פת"ש [ס"ק לח] שהביא שכמה מגדולי האחרונים חלקו על פסק השו"ע והרמ"א שנקטו כהמרדכי, דבראשונים אחרים משמע דלא כוותיה, 23

ולדינא דעת החכם צבי והמשכנות יעקב [סימן מה] והלחם ושמלה [לחם ס"ק ריג] דאין מצרפין נקבים לשיעור שפוח"ג, וגם החזו"א [תניינא סי' ט ס"ק ג] כתב שאין לעשות מעשה להקל בספק דאורייתא.

לפי שיטת האחרונים הנ"ל שחלקו על פסק השו"ע, דאין מצרפין נקבים לשפופרת הנוד, עוררו בשו"ת שבט הלוי [ח"ה סי' רה] ועוד אחרונים על המצוי במקואות של טבילת כלים שעושים רשת או כעין סל של מתכת במקוה כדי שלא יפלו כלים לתוכה, שיש להזהר שיהיו המים שבתוך הרשת או הסל מעורבין למי המקוה על ידי נקב כשפופרת הנוד, או שיצופו המים על פיהם.

והנה משיטת הראב"ה הנ"ל יוצאת גם חומרא, דמקוה שיש בו מ' סאה מכוונות ונתן בתוכו שק וקופה, לא יוכל לטבול כלים בתוכם, כיון שאין מחוץ להם שיעור מ' סאה לא יחשבו המים שבתוכם מחוברים להם, [ולדעת שאר הראשונים הכל מצורף כיון שהשק והקופה לא חשיבי ובטלי לגבי המקוה]. וכבר הקשה זאת המשכנ"י [שם] על הראב"ה, דמפשטות המשנה משמע דטובלין בשק וקופה גם במקוה מצומצם, וע"ע חזו"א שנסתפק בציוור הנ"ל אם אכן חיישינן לחומרא לשיטת הראב"ה שאין לטבול בשק ובקופה.

ביאורים והערות

21. לא נתפרש בראב"ה אם באופן ששני המקואות חסרים מהני נקב אחד גדול בשיעור שפוח"ג, [ולפי"ז נמצא דתרי גוויי נקבים איתנהו, כשיש בצד אחד מ' סאה מצרפין נקבים, וכאשר אין בצד אחד מ' סאה רק בצירוף שני המקואות, בעינן שיעור שפוח"ג בנקב אחד], או דס"ל דאין מצרפין כלל ב' מקואות חסרים ע"י נקב. ובספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק צו] נקט שלפי הראב"ה כששני המקואות חסרים לא מהני שום נקב לצרפן.

22. יש לעיין עד כמה בעינן שיהיו הנקבים קרובים זה לזה, דלא מסתבר שנקבים רחוקים יצטרפו. ובספר גידולי טהרה [שו"ת שבסוף הספר סי' יא ד"ה עוד יש] כתב דנראה דבעינן שבמקום הנקבים יהיה הפרוץ מרובה על העומד או עכ"פ פרוץ כעומד. וקצ"ע דלכאורה בסל וגרנותני מצוי שאין הנקבים מרובים על העומד.

23. החכם צבי [סי' מ] הביא מרש"י [חגיגה דף כב] שמבואר בו דהדין של "חילקו בסל" דפסול נאמר אף כשיש בצד אחד שיעור מקוה, שהרי הגמ' למדה זאת מהא דארעא חלחולי מחלחלא ואפ"ה בעינן מ' סאה ביחד, ופירש"י דאירי לגבי החופר בצד הנהר ויש נקבים דקים המעבירים מים מהנהר לחפירה, ואפ"ה בעינן שיהיו מ' סאה בחפירה ולא אמרינן שהיא מחוברת לנהר שיש בו מ' סאה.

עוד כתב החכ"צ דמה שמצינו במשנה [פ"ו מ"ה] דשק וקופה מטבילין בהן כפי שהן ולא בעינן שפוח"ג, הוא משום שהם אריגים נקובים שאין להם שום עמידה במים, ולא חשיבי לחצוץ כלל, וכן משמע בר"ש [שם], ולא כביאור הראב"ה שכתב שהקולא של שק וקופה הוא משום צירוף נקביהם. ועוד כתב החכ"צ שבסל וגרנותני שאינם מיני אריג ויש להם קיום ועמידה בפ"ע, אכן בעינן שיהא בפיהם שיעור שפוח"ג, וכך מבואר בגמ' [חגיגה שם] ולא כראב"ה שמצרפין הנקבים.

ובשו"ת משכנות יעקב [יו"ד סי' מה] הביא מהרמב"ם ומהתוספתא דהחופר בצד הנהר וחלחלו מים לחפירה הרי הם כמי תמציות, ומבואר דכדי שיוכלו לטבול בהן בעינן מ' סאה, ולא אמרינן שהחלחולים מחברים את החפירה לנהר. גם בספר לחם ושמלה [לחם ס"ק ריג] הסכים להחכ"צ דאין מצרפין נקבים לשיעור שפוח"ג.

קנין הלכה

מראי מקומות

מקוה שחילקו בסל או בשק

כתב הרמ"א דאם חילק את המקוה בסל או בשק באופן שאין שיעור מ' סאה יחד נפסל המקוה. מקור הדין הוא בגמ' [חגיגה דף כב.] לפי ביאור הראב"ה הנ"ל, דאיתא בגמ' אמר רבא סל וגרגותני שמילאן כלים והמבילין טהורים, ומקוה שחילקו בסל ובגרגותני הטובל שם לא עלתה לו טבילה, ופירש הראב"ה שהחילוק בין הדין הראשון לבין הדין השני ד"חילקו בסל" הוא דבדין השני איירי שאין שיעור מקוה בצד אחד.

ולפי הראשונים החולקים על הראב"ה צריך לבאר מתי אנו דנים את השק המונח במקוה כמפל אליו ומתי הוי כמחיצה המחלקת. 24 והחכם צבי [סי' מ] כתב שאם מי המקוה מקיפין את השק מכל צד, אז במלוא המים שבתוכם למקוה, משא"כ כשעשה מהן מחיצה. ובחזו"א [תניינא סי' ט ס"ק ג] כתב הטעם משום שאין לשק קביעות ונוח הוא להבטל, וכיון שאינו מקבל מים כלל במל הוא למקוה, משא"כ כשעשאו מחיצה. 25

סעיף נג

מקור הדין הוא במשנה פ"ו מ"ח לפירוש הר"ש [ולזה הסכים הרשב"א בשער המים פרק י]. במשנה איתא מטהרין את המקואות העליון מן התחתון ע"י שמביא סילון ונותן ידו תחתיו ומשיקו כשערה, ופירש הר"ש דאיירי באופן שיש בכל אחד מהמקואות מ' סאה אלא שהעליון שאוב, וכיון ששאיבה דרבנן הקלו שא"צ השקה בשיעור שפופרת הנוד אלא סגי בכשערה. 26 [והוסיף הר"ש דאפשר שמטעם זה הקלו גם שההשקה תועיל בצינור שהוא קטפרם]. 27

ודעת הרא"ש [סי' טו] שגם מקוה שאוב אינו נטהר אלא בנקב כשפופרת הנוד, 28 והביא הדרכי משה את שיטתו, וזו השיטה

ביאורים והערות

24. דמסתבר שאם יעשה מחיצה משק או שאר מיני בדים הרי זה מחלק את המקוה כמו שסל וגרגותני מחלקים, ובעינין שיהא נקב כשפופרת הנוד לפי החולקים על הראב"ה.

25. ולכאורה אין כוונת החזו"א בדוקא כשהמחיצה עשויה לקבע, אלא כל שעשאה בדרך של מחיצה הרי זה חולק את המקוה אף כשדעתו לסלקה אחר זמן מועט.

ולענין פילטר המונח בתוך המקוה ומחובר בו באופן קבוע, יש לדון אם דפנותיו חולקות מקום לעצמן, ואם לא יהא חיבור כשפופרת הנוד אל תוך הפילטר נדון אותו כמקום לעצמו, [ונפק"מ שזחילת מי המקוה לתוכו עלולה להיחשב במקרים מסויימים כזחילה אל מחוץ למקוה]. או דכיון שהפילטר הוא מתשמישי המקוה והוא מונח בתוכו ומוקף במים מכל צד, יש לדון שאינו חולק מקום לעצמו כלל, א"נ שייחשב כעין עוקת המערה וחורי המערה המובאים להלן [סעיף נח] שנחשבים בכל גווני כמעורבים עם מי המקוה, ועוד דדופן הפילטר נקובה כשפופרת הנוד ורק המסנן הנתון בתוך הדפנות חוסם את הפתח, ומסנן זה עשוי כעין יריעת בד ודמי לשק וקופה הבטלים למים, ואף שהם מונחות כאן בקביעות מ"מ מוציאים אותו מידי כמה ימים לצורך נקיון ואין זה קביעות גמורה, [וממילא לא שייך לדון על פסול של זחילה]. ולענין מעשה הורו גדולי ההוראה שאין לחדש דברים במקוה העשוי לטבילת נשים ואין ליתן שם פילטר.

26. המפרשים התקשו דהא הר"ש עצמו כתב לעיל [פ"ב מ"ג] דמקוה שכולו שאוב פעמים שהוא פסול מן התורה, אם מילא בכלי המקבל טומאה ונתן ממנו למקוה, ורק בשאוב בכלי אבנים אין פסול דאורייתא. וכתב התו"ט [לעיל פ"ב מ"ג] שהר"ש יעמיד את המשנה [פ"ו מ"ח] בשאוב בכלי אבנים. ובספר גידולי טהרה כתב דהר"ש יעמיד את המשנה במקוה שרובו כשר רק נפסל בג' לוגין מים שאובין.

27. וכתב החזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יב] דאף שהר"ש כתב זאת בדרך אפשר, מ"מ כן מוכרח, ונקט כן החזו"א לדינא.

28. ולגבי המשנה [פ"ו מ"ח] שדי בהשקה כשערה, עיין בפירושו הרא"ש [שם] שהעמיד דמיירי שכאשר מילא את הסילון היה בו שיעור מים כשפופרת הנוד, אך מיד ירדו המים למקוה התחתון ונשאר חיבור כשערה. [והמפרשים התקשו בביאור דברי הרא"ש, דאם בתחילה היתה השקה גמורה, א"כ לשיטת הרא"ש (המובאת בסעיף נב) כבר הוכשר השאוב אף אם אח"כ נסתם נקב ההשקה, ולמה הצריכו כאן שתשאר השקה כשערה]. ולפי ביאור זה של הרא"ש אין מקור כלל להקל בהשקה בשאוב, וא"כ מסתבר דלהרא"ש גם במקוה שרובו מים כשרים ונפסל בג' לוגין לא סגי בהשקה כשערה אלא בעינן שפופרת הנוד, וכך כתב בספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק צח], וזה דלא כהש"ך

קנין הלכה

מראי מקומות

המובאת ברמ"א להחמיר גם בשאוב, וסיים הרמ"א דכן יש להורות.

ונחלקו הט"ו והש"ך בביאור דברי הרמ"א:

- א. הט"ו [ס"ק סג] כתב דכאשר כתב הרמ"א בתחילת דבריו דאיירי רק בפסול שאיבה דרבנן, נתכוין למקוה שרובו כשר אלא שנפסל בשאובין [שבוה דעת הרמ"א לעיל (סעיף ג) שכולו שאוב פסול מהתורה]. ולפי"ז כשכתב הרמ"א [סוף הסעיף] דיש חולקין ומצריכים נקב כשפופרת הנוד ושכן ראוי להורות, קאי אף על מקוה זה שרובו כשר ונפסל בג' לוגין.
- ב. הש"ך [ס"ק קיז] כתב שברמ"א בתחילת דבריו התייחס לשיטת השו"ע שהוקל בשיעור כשערה רק בשאיבה דרבנן, דלהשו"ע אפילו כולו שאוב הוי מדרבנן. וע"ז סיים הרמ"א [סוף הסעיף] דיש חולקין, דסוברין דכולו שאוב דאורייתא וממילא אין להקל בכשערה, וכן יש להורות.
- וכתב הש"ך דלפי"ז במקוה שרובו כשר ונפסל בשאובין יודה הרא"ש דנכשר בהשקה כשערה וא"צ שפופרת הנוד, וכך תתפרש המשנה [פ"ו מ"ח] לדעת הרא"ש.
- ובספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק צח] הביא את דברי הגידולי טהרה שכתב דלפי פירוש הרא"ש במשנה שם אין הכרח לחדש השקה בשיעור כשערה, ומסתבר שבכל גווי החמיר דבעינן כשפופרת הנוד אף במקוה שרובו כשר, וכן כתב החזו"א [תניינא סי' ד סוס"ק ג].

להלכה: כתב בספר לחם ושמלה הנראה שאין להקל בנקב כשיעור שערה אף לשאיבה דרבנן, אלא רק באופן הנוכח במשנה הנ"ל שהסילון פתוח לאויר, והמים יורדים בקטפרס אל המקוה התחתון, וכפי שמבואר טעמו בהערה.²⁹ ובחזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יב, סי' ד ס"ק א] מבואר שנקט לדינא כהש"ך דלשאיבה דרבנן מהני נקב כשערה.³⁰

סעיף נד

מקור הדין הוא במשנה פ"ו מ"ט, ובענין פירוש שתי וערב הביאו הב"י והט"ו והש"ך שנחלקו הראשונים:

- א. הר"ש [במשנה] והרא"ש [סי' טז] כתבו דלשתי היינו לרוחב מצד לצד, ולערב היינו מלמעלה למטה.
- ב. הרמב"ם [פיהמ"ש] פירש להיפך, דלשתי היינו מלמעלה למטה, ולערב היינו לרוחב מצד לצד.³¹
- וכתבו הט"ו והש"ך להחמיר כשתי השיטות, דאין להקל אלא אם נסדק גם לאורך וגם לרוחב.

ביאורים והערות

[ס"ק קיז שלא היה לפניו פירוש הרא"ש למשנה].

29. עיי"ש [שמלה ס"ק צח] שהאריך להוכיח שלפי הרמב"ם הך דינא דמטהרין את העליון מן התחתון איירי גם כשהעליון הוא מקוה חסר שאין בו מ' סאה, ולפי"ז על כרחנו טעמו של הרמב"ם דפוסק להלכה דאמרין גוד אסיק. [ועיי"ש בשמלה שכתב ליישב את כל המקומות שנראה מהם שהרמב"ם אינו פוסק גוד אסיק וגם לא גוד אחית]. ולפי"ז י"ל דדין זה נאמר דוקא בסילון פתוח לאויר ולא בסילון סגור, ודוקא כשהצינור קטפרס, דזה קיל טפי מאשר שני מקואות שוין, וכדמצינו כע"ז בתוס' גיטין [דף טו.]. עוד הוסיף [לחם ס"ק ריח] די"ל דדוקא כשעושה פעולה ומכשיר את המקוה בכוונה דוגמת המשנה הנ"ל ולא במצב שנעשה מאליו כגון ג' גממיות בנחל [להלן סעיף ס].

30. ע"ע חזו"א [ליקוטים סי' ג ס"ק א] שהיקל בדרבנן גם בזריעה בזוחלין וכדמצינו בר"ש [הנ"ל פ"ו מ"ח], והוסיף חזו"א שאין להקל בכולו שאוב כיון שחוששים להפוסקים הפוסלים זאת מדאורייתא, אבל אם עשה המשכה במים ואין כאן פסול דאורייתא יש להקל לטהר השאובין ע"י זוחלין. [ואולי ה"נ היה מיקל חזו"א גם בנקב כשערה, כיון שמכח ההמשכה אין כאן פסול דאורייתא].

31. לכאורה עיקר שיטת הר"ש והרא"ש צ"ע שבגמ' עירובין [דף טז]: איתא דיני עומד מרובה בשתי ובערב, ומבואר שם כהרמב"ם, וכבר ציין לגמרא הזו רב האי גאון בפירושו, ועיין בכת"י ר"ב אשכנזי שתיקן בר"ש כשיטת הרמב"ם.

קנין הלכה

מראי מקומות

ובשורש המחלוקת עיין ט"ז [ס"ק סד] שכתב טעם הר"ש וטעם הרמב"ם, דבכל אופן שנסדק בין לאורך ובין לרוחב יש מעלה ויש חיסרון, ונחלקו הר"ש והרמב"ם מה עדיף. הב"י הביא את שיטת רבינו ירוחם שנקט דמש"כ במשנה שהסדק מצטרף, היינו דבעינן שבצירוף כל הסדק יש שיעור של נקב כשפופרת הנוד. אמנם שיטה זו יחידית והשו"ע לא הביאה כלל, וכתב החזו"א [תניינא סי' ט ס"ק ב] שאין להחמיר בזה.

נפריץ הכותל למעלה סני בגובה קליפת השום

במשנה הנ"ל [פ"ו מ"ט] איתא דאם נפריץ הכותל למעלה, די בשיהא בפירצה רוחב שפופרת הנוד וגובה כקליפת השום. בטעם הא דבנקב באמצע הכותל בעינן שיעור שפופרת הנוד משא"כ בפירצה למעלה מן הכותל, כתב הר"ש שהוא משום שהפירצה רואה את האויר עד לרקיע. ועיין בחידושי הגר"ז על הרמב"ם [הלכות מקואות פ"ו הל"ג] שכתב לבאר את החילוק, דעיקר הא דבעינן כשפופרת הנוד הוא משום המחיצה החולקת בין המקואות, והנקב נועד לבטל את המחיצה, והיינו כאשר גובה המים הוא מעל הנקב והכותל מפסיק, אבל כאשר הפירצה ברום הכותל אין כאן כותל שמפסיק מלמעלה בין מים למים, וסוגי בחיבור המים גרידא, ולזה סגי בשיעור כקליפת השום על רוחב שפופרת הנוד.³²

סעיף נה-נו

מקור הדין הוא במשנה פ"ו מ"ג וכתוספתא המובאת בר"ש שם.

והראשונים נתקשו בדין זה:

[א] למה כאשר השאוב מן הצד נטהרו הטובלים, והרי המים שנדחו לחוץ בזמן הטבילה הם זוחלים. ותירץ הריב"ש [סי' רצב] שמדובר באופן דסופם של המים האלו לחזור למקומם לכשיצאו הטובלים [כגון שהמקום שסביב המקואות מוקף בכתלים או שהקרקע עשויה במדרון כלפי המקואות].

והמהרי"ק [שורש קטו, קנו, הובא לעיל בש"ך ס"ק ל] העמיד את המשנה במקואות של מעיין, שאין בהן פסול דוחלין, ועיי"ש בש"ך שנחלק עליו וכתב שא"צ לזה, אלא אין כאן זחילה כלל כמבואר בריב"ש.

ובש"ך [ס"ק קב] הוסיף לחדש שאם היה מקוה שנשארים בתוכו מ' סאה גם בזמן ששאר המים נרחים מחמת הטובל, אין פסול זוחלין אף אם המים אינם עתידים לחזור למקומן, והטעם משום שאין מים אלה זוחלין מהמקוה מחמת עצמן, משום איזה פירצה שנעשתה בו, אלא רק מחמת הטובל, וכה"ג לאו זחילה היא כשנשארים מ' סאה.³³

ביאורים והערות

32. וכתב הגר"ז שזה ביאור שיטת ר"ת המובאת בתוס' [גיטין דף טז] שנקט דרק הנקב צריך להיות כשפופרת, אך המים די בשיעור טופח להטפוח כשערה, דהעיקר הוא הנקב העושה פירצה בכותל. והוסיף הגר"ז דאף החולקים על ר"ת וסוברים שהנקב צריך להיות מלא במים, מודים שהעיקר הוא הנקב העושה פירצה בכותל. והוסיף הגר"ז דאף להחולקים על ר"ת וסוברים שהנקב צריך להיות מלא במים, מודים שהעיקר הוא הנקב, אלא שאם המים אינם ממלאים את כל הנקב נמצא שבחלק מהנקב שמעל המים כמאן דליתיה.

33. ונמצא לפי הש"ך שישנם ב' אופנים חלוקים של פסול זחילה: א. כשלא נשארים במקוה מ' סאה מחמת הטובל שדוחה חלק מהמים, יש בזה פסול אף שאין כאן פירצה במקוה ורק מחמת הטבילה זחלו המים, [ובזה איירי הריב"ש שהצריך שהמים יחזרו למקוה]. ב. כאשר נשארים במקוה מ' סאה או אין פסול זוחלין אלא כשזוחלין מעצמן ולא מחמת מעשה האדם. ולכאורה ביאור הדברים הוא דס"ל להש"ך דעיקר זחילה הוא דוקא כשהמים זוחלין מעצמן, דלא הוי "מקוה", משא"כ כשיש כח המכריחם לצאת, אך מלבד זה יש חסרון נוסף דמים המתנועעים לחוץ ואין סופן לחזור אינם מצטרפים לשיעור מ' סאה, דקטפרס אינו חיבור [וכמש"כ הריב"ש שם], ולענין פסול זה אין נפק"מ בין זוחלין מעצמן לזוחלין מכח אדם המכריחם.

קנין הלכה

מראי מקומות

בספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק פח] ובחזו"א [תניינא סי' ט ס"ק ח] תמהו על הש"ך שחידש כן, ונקטו שלא כדבריו, אלא דכל שאין המים חוזרים אל המקוה הרי הם זוחלין, ולהשיטות שזחילה פוסלת גם כשנשארים מ' סאה במקוה הרי זו זחילה הפוסלת.

[ב] עוד הקשו הר"ש והרא"ש בסיפא, כאשר השאוב באמצע, דהמקואות כפי שהיו, אמאי לא נפסלו המקואות של המים הכשרים מחמת השאובין שנתערבו בהן וירדו לתוכן, והרי לא היה בהן שיעור מ' סאה אלא רק כ' סאה.

ותירצו הר"ש והרא"ש שהמים השאובין האלו נטהרו ברבייה והמשכה, דהיינו דמתוך שבמקום בו נתערבו המים מהמקוה השאובה היתה המשכה ע"ג הקרקע שבין המקואות, ועוד שהשאובין האלו אינם יורדין בפני עצמן אל המקואות הכשרים אלא יורדים מעורבים ברוב מים כשרים, הרי זה ממש כמבואר במשנה [פ"ד מ"ד] במים שאובין שנתערבו בחצר ברוב מי גשמים והמשכו ע"ג קרקע וירדו למקוה דלא פסלוהו.

והא דפשיטא לן שרוב המים היורדין למקוה הכשר הם מהכשרים ולא מהשאובין, כתב הט"ז [ס"ק סט] שזה אף שיש רק כ' מקואות של כ' סאה, האחד כשר והאחד שאוב, וכמבואר להלן [סעיף נו שמקורו בתוספתא המובאת בר"ש]. וכתב הגר"א [באליהו רבא] דכאשר הדרו כל אחד לדוכתיה הדר לדנפשיה מפי מלדחבריה, והשאובין חוזרין לעצמן יותר משיוורדין לכשרים, וכן הכשרים חוזרים לעצמם יותר משיוורדין לשאובין.³⁴

הט"ז [ס"ק סט] פירש דברי הר"ש דאו או קאמר, או המשכה או [את"ל דאין כאן המשכה כיון שאין ג"ט] רבייה וביטול ברוב. והאחרונים תמהו דלא משמע כן בר"ש, שהרי ציין למשנה [פ"ד מ"ד] ושם פירש להדיא דבעינן רבייה עם המשכה, ועוד דלשיטת הר"ש לא בעינן המשכה במשך ג"ט.

והנה הר"ש והרא"ש התייחסו רק להא דהמקואות הכשרים של כ' סאה חזרו להכשירם, וכתבו שירידת המים אל המקואות אינה פוסלת. אך לכאורה יש לשאול שעצם התערבות השאובין בכשרים מעל המקואות תפסול, במקרה שנתערבו השאוב והמקוה האמצעי הכשר קודם שנתערבו המים של המקוה הכשר הנוסף [שמבואר ברא"ש, והש"ך סי' קכא הביאו], דגם באופן זה נטהר הכל כשנצטרפו המים של המקוה הכשר הנוסף שהרי טהרת הטובלים היא במצב שהמים צפים ע"ג המקואות, והיינו שגם המקום הזה שהמים צפין בו הוא כגדר אשבורן, מחמת הכתלים הגודרים מבחוץ או מחמת המדרון. וכתב החזו"א [תניינא סי' ד ס"ק ז] דצ"ל דמקום זה שהוא למעלה מכותלי המקואות שהמים נמצאים בו רק לפי שעה מחמת הטובלין, לא חשיב מקוה לפסול בו הכשרים בג' לוגין.

[ג] עוד הקשו האחרונים למה אין חסרון של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה, שהרי המקואות נתחברו רק מכת הטובלים, ונאמרו בזה כמה תירוצים:

א. בספר גידולי טהרה ובחזו"א [תניינא סי' ח ס"ק ג] תירצו דענין הווייתו על ידי הטהרה הוא, כאשר עצם הבאת המים אל המקוה ויצירת המקוה היו על ידי דבר המקבל טומאה, אבל כאן המים כבר נמצאים במקוה ורק צירופם זה לזה נעשה על ידי אדם, זה לא נקרא הווייתו ע"י טומאה.³⁵

ביאורים והערות

34. וכתב החזו"א [תניינא סי' ד ס"ק ז] לבאר זאת דלעולם כשכא הטובל השני והמים עולים מחמתו, מים אלה דוחין את המים הצפין ע"ג המקוה מחמת הטובל הראשון, והמים הבאים מכל עומק המקוה נוטלין את מקום המים שצפו ע"ג המקוה, ובטבע זה נשארים רוב המים היוצאין כנגד המקוה שיצאו ממנו.

35. ואף שלפי הר"ש [פ"ה מ"ח] כשאדם מונע זחילה חשיב הווייתו ע"י טומאה, והיינו שבזמן הטבילה גם הכשרים האחרים הנעשים ע"י טומאה פוסלים, כתב החזו"א [שם] דהיינו דוקא כשהאדם עושה מעשה בפועל, משא"כ הכא שהאדם רק ממעט את חלל הבור בעצם כניסתו לתוכו, ורק ממילא עולים המים ומצטרפים זה לזה, מודה הר"ש שאין פסול של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה.

קנין הלכה

מראי מקומות

ב. בספר לחם ושמלה [ס"ק ק] תירץ ע"פ מש"כ הט"ז [ס"ק עג], דאדם העושה בידיו גל בתוך המים והמים עולים על מעלת המערה והמחט נמבלת, אין זה בגדר הווייתו ע"י מק"ט, כיון שעיקר פעולתו של האדם אינה במקום שבו מגיעים המים אלא מרחוק, בתוך המקוה עצמו, וה"נ האדם טובל במקוה והמים המתחברים למים העולים מהמקוה השני אינם בסמוך לו, וכל כה"ג לא מיקרי הווייתו ע"י טומאה.

סעיף נז

מקור הדין הוא במשנה פ"ה מ"ו מטבילין בחריצין ובנעיצין ובפרסת החמור המעורבת בבקעה. וכתב הרמב"ם [פירוש המשניות] בשם התוספתא, וכן כתבו הר"ש והרא"ש, דמיירי שיש עירוב כשפופרת הנוד.

אי בעינן שיעור רביעית

הב"י הביא לעיל [בסמוך לדבריו על סעיף טו] את הראב"ד [בעלי הנפש] שכתב לגבי דין עוקת המערה [המכואר להלן סעיף נט] דאין מקוה פחות מרביעית אפילו ע"י עירוב, ולפי"ז גם לגבי פרסת החמור המעורבת למקוה בעינן שיהיה במים שיעור רביעית, והשו"ע לא הביא דין זה, אך הש"ך [ס"ק קכז] הביאו. והחזו"א [תניינא ס"ו ו ס"ק יב] ציין לרש"י [זבחים דף כב ד"ה אם] שממנו משמע דלא כהראב"ד, שבמעורב למקוה בעינן רביעית, וסיים החזו"א דלענין הלכה נראה דהוי ספיקא דדינא, דלרש"י מהני חיבור כשפופרת"נ אף לגומא שאין בה רביעית ולהראב"ד לא מהני, ונ"מ לענין טבילת כלים הניקחים מן הנכרי.

בדברי הרמ"א בבלי המונח בצד המקוה

מקור הדין הוא במשנה פ"ז מ"ז, מחט שהיא נתונה על מעלות המערה היה מוליך ומביא במים כיון שעבר עליה הגל טהורה, והאחרונים דנו במשנה זו מצד כמה נידונים:

א. התו"ט [סוף פרק ז] דן למה הבאת הגל בידיו לא חשיבא כמהוה ע"י דבר המקבל טומאה, וכתב דכיון שבגל עצמו אין שיעור מקוה, אלא עיקר המקוה במקומו עומד והגל לא נתלש לגמרי ממנו, לכך לא חשיב כמהוה ע"י דבר המקבל טומאה, והיינו דאינו אלא כמשנה מעט את צורת המקוה ויצר ממנה גל קטן אשר הוא מחובר למקוה, ואין זה בגדר "מהוה מקוה", [משא"כ אם הגל נתלש מהמקוה, בזה כתב התו"ט דיש חסרון של הווייתו ע"י טומאה וכדלקמן]. גם מהש"ך [ס"ק קכג] נראה דסובר כהתו"ט, דלא הוקשה לו אלא על גל שנתלש מהמקוה.

והט"ז [ס"ק עג] כתב שני תירוצים על קושיא זו:

[א] לפי הרא"ש שנפסק להלכה [סעיף מט] אין חסרון של הווייתו ע"י טומאה אלא על עצם יצירת המקוה ממי הגשמים, אך אם המקוה כבר קיים והאדם מעביר ממנו מים למקוה ריקן, והמים מחוברים למקוה הראשון אין בזה חסרון של הווייתו ע"י טומאה, ה"נ אין חסרון כיון שהמקוה קיים והאדם רק ממשיך ממנו את הגל והוא מחובר בו, אך כתב הט"ז דלפי הרשב"א [המובא בסעיף מט] דס"ל דגם במעביר מים ממקוה למקוה יש חסרון של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה אף שהמקוואות מחוברים עדיין, יקשה דין גל שעשאו בידיו דמטהר את המחט שעל מעלות המערה.

[ב] עוד תירץ דכיון שידו של האדם בתוך המקוה, ואין האדם מוציא בידו את הגל מן המים, אלא הגל נתלש ממילא בריחוק מקום מידו של האדם, לכן לא מיקרי הווייתו ע"י טומאה.³⁶

ביאורים והערות

36. כתירוץ זה של הט"ז כתב גם הש"ך [סוס"ק קכג], אלא שהש"ך כתב זאת לגבי גל שנתלש מן המקוה, דבגל שלא נתלש לא הוקשה

קנין הלכה

מראי מקומות

ב. עוד דנו הפוסקים למה אין בגל זה שמגיע למעלות המערה חסרון של זוחלין, שהרי המים אינם עומדים שם אלא מתנועעים. וכתב הריב"ש [ריש סימן רצב] דמתוך שהמים הולכים ושבים אל המקוה והם גם מחוברים למקוה לכן אין הם נקראים זוחלין, דהוי כאילו לא פירשו כלל מן האשבורן.

גל שנתלש מן המקוה

כתב הרא"ש [סי' כג] שדין זה של מחט הנתונה ע"ג מעלות המערה מיירי שלא נתלש הגל מן המקוה, שאם נתלש אין הוא מטהר הואיל ואין בו מ' סאה. והאחרונים הקשו בזה כמה קושיות:

א. אף אם יש בו מ' סאה לא יטהר משום שהוא זוחל, וכתב הש"ך [ס"ק קכג] דאה"נ, אם תלש גל ממקוה אכן יש בזה חסרון של זוחלין, אלא הרא"ש איירי במעיין, ובוה אין חסרון של זוחלין אף שהגל נתלש מחיבורו במעיין.³⁷ והא דהצריך הרא"ש שיעור מ' סאה אף שמיירי בטהרת כלים, ומעיין מטהר כלים בכל שהוא, כתב הש"ך לחדש דהכא שנתלש הגל מן המעיין יש דין מעיין רק למחצה, דמטהר אף שהוא זוחל, אך אינו מטהר בכל שהוא אלא צריך ארבעים סאה.³⁸

והט"ז [ס"ק עד] כתב דמיירי במקוה, ואכן יש בזה חסרון דזחילה אלא אם במקום נפילתו נעשה הגל אשבורן,³⁹ ובוה איירי הרא"ש שכתב שאם יש מ' סאה ה"ז מכשיר אף שנתלש מן המקוה.

ב. עוד הקשו האחרונים על הרא"ש דאף כשהיה בגל מ' סאה יש חסרון של הווייתו ע"י טומאה, דכיון שנתלש מן המקוה ואינו מחובר בו הו"ל הויה מחודשת ונעשה ע"י דבר המקבל טומאה. וכן הקשה התו"ט [סוף פ"ז דמקואות] והשיג מטעם זה על הרא"ש. והש"ך [סוף קכג] כתב דכיון שהגל שנתלש מן המקוה עצמו ובמקום תלישתו לא נמצאת יד האדם, דיד האדם נמצאת בתוך המקוה, לכן אין בזה פסול של הווייתו ע"י טומאה. [גם הט"ז [ס"ק עג] כתב סברא זו, והוא כתב זאת אף לגבי גל שלא נתלש מהמקוה].

ג. לכאורה יש להקשות עוד דאם האדם נענע במים ונתלש הגל הרי זה בא בידי אדם, ודינו כשאובין כמבואר לעיל [סעיף למ] שאפילו זילף בידיו וברגליו ה"ז פוסל בג' לוגין. ואף להראב"ד שפסק דמה שנעשה בידי אדם אינו פוסל בג' לוגין אלא רק אם כל המקוה או רובו נעשה על ידו, הכא מיירי שכל המקוה החדש נעשה ע"י נענוע האדם, שהרי איירי במ' סאה.

ביאורים והערות

- לו כלל דייחשב כהווייתו ע"י טומאה, וכפי שהובא לעיל מהתו"ט.
37. והקשה הבית מאיר [הלכות מקואות קונטרס א סעיף נה] דדברי הש"ך האלו סותרים למה שכתב לעיל [ס"ק ל] דכל שנתלש חיבור במעיין אינו מטהר בזוחלין, ורק גל שנתלש מן הים מטהר בזוחלין משום שתנועתו היא טבעית וכל כח תנועת המעיין עדיין בתוכו.
38. דברי הש"ך מחודשים, דבעלמא מצינו [פ"א מ"ז] ציורים שבהם הדין הפוך, שמטהר בכל שהוא אך אינו מטהר בזוחלין, ולא מצינו איפכא שיטהר בזוחלין אך לא יטהר בכל שהוא. ועוד יקשה למה לא מנו ציור זה בפרק א דמקואות כמעלה נוספת שיש במקואות. ובט"ז [ס"ק עד] מבואר שאם הגל הזה נתלש ממעיין הרי הוא מטהר כלים בכל שהוא כמעין ולא בעי מ' סאה אלא לאדם.
39. לכאורה כוונת הט"ז שהגל הזה נופל במקום של גומא המחזקת מ' סאה ואין סופו לזחול משם אלא לנוח בגומא זו, וסובר הט"ז דבכה"ג יש דין אשבורן לגל הזה בשעת נפילתו לגומא כיון שסופו לנוח בה. [ומיירי שראשו של הגל נוגע כבר בקרקע, דאי לאו הכי הא אין מטבילין באויר כמבואר לעיל (סעיף ה) בגל שנתלש מן הים]. ובספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק כב] כתב בשם תוס' חדשים [לענין גל שנתלש מן הים] שהגל אינו נחשב זוחלין אלא אשבורן, כיון שמימו מחוברים ביחד חיבור גמור הרי זה כאשבורן כאשר הגל פוגע בקרקע, דמה לי אם הם באשבורן בתוך הקרקע או באויר על הקרקע.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף נח

מקור הדין של חורי המערה הוא במשנה פ"ו מ"א, ומבואר במשנה שחורים אלה אינם צריכים להיות מעורבים למקוה כשפופרת הנוד, והטעם משום שהם מפלים לגמרי למקוה ואינם נחשבים כלל כמקוה סמוך למקוה. ומטעם זה כתב הראב"ד [בעלי הנפש] דמטבילים בחורים אף כשאין בהם שיעור רביעית [משא"כ גומות שבצד המקוה (לעיל סעיף נו), ועוקה, (להלן סעיף נט), דבעינן רביעית].

ולענין מה נקרא חורים שהם מפלים למקוה ואינם נחשבים כמקוה בפני עצמן, הביא בספר שערי מקואות בשם הגולות עיליות [פירוש הארוך במשנה שם] כמה הגדרות:

- א. לחורים אין בית קיבול בפני עצמם וכשיתרוקן המקוה יתרוקנו גם החורים, משא"כ גומות בצד המקוה.
- ב. חורי המערה אינם גלויים לחוץ, ויציאתם היא רק לתוך המקוה, משא"כ גומות שבצד המקוה.
- ג. חורי המערה מקבלים את המים רק מן המקוה ולא מן החוץ, משא"כ גומות שבצד המקוה. וכתב הגולות עיליות דכיון שלא נתפרש בפוסקים גדר החורים, לכן אין להקל אף במקרה שמתקיימים כל התנאים הנ"ל.

סעיף נט

מקוה הדין של עוקת המערה הוא במשנה פ"ו מ"א, ונחלקו בזה הראשונים:

- א. הרמב"ם [פירוש המשנה] פירש שהעוקה היא הפירה תחת המקוה, כעין מחבוא. וענין עוקה שאינה מעמדת את עצמה היינו שתקרת העוקה אינה חזקה ובשעת הטבילה היא נופלת, בכה"ג אינה נחשבת כלל מקוה לעצמו אלא היא טפילה למקוה.
- ב. הר"ש ורא"ש פירשו שהיא הפירה בצד המקוה, וכמו שוקת שבסלע הסמוכה למקוה. וענין אינה מעמדת את עצמה הוא שלעולם כשיש במקוה ארבעים סאה מתערבין המים עם העוקה, דאז טפילה העוקה למקוה כחורי המקוה. [משא"כ באופן שגם כשיש במקוה ארבעים סאה אין המים מגיעים בהכרח לעוקה, דאז העוקה נחשבת מקום לעצמו ובעי חיבור למקוה כשפופרת הנוד].

השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם וכן הוא בש"ך [ס"ק קכו].⁴⁰

עיין בש"ך [ס"ק קכו] שמבואר מדבריו דגם עוקה שאינה מעמדת עצמה אין מטבילין בתוכה אלא כשיש בה שיעור רביעית לכל הפחות, והחזו"א [תניינא סי' ט ס"ק י] תמה על זה, דכיון שעוקה זו אינה צריכה חיבור כשפופרת הנוד והרי היא כחורי המקוה, בזה לא הצריך הראב"ד שיהא בה שיעור רביעית.

סעיף פ

מקור הדין הוא בתוספתא פ"ג ה"ג, והובאה בר"ש [פ"ז מ"ו].

בתוספתא הובאו שלש דעות: א) ר"מ סובר דמטבילין בין בעליונה ובין בתחתונה. ב) ר"י סובר דמטבילין בתחתונה ולא בעליונה. ג) וחכמים אומרים אין מטבילין אלא באמצעית.

ובגמ' [חגיגה דף יט.] הובאה רק מחלוקת ר"מ ור"י ולא הובאה דעת חכמים, ובטעם המחלוקת בין ר"מ לר"י איתא בגמ' דר"מ סובר דאמרינן גוד אסיק [ורואין את המים שבאמצעית המחברים לעליונה ע"י החרדלית של הגשמים, כאילו נמשכים למעלה להשלים שיעור ארבעים סאה לעליונה] וכ"ש גוד אחית [לראות את המים שבאמצעית המחברים למקוה התחתונה ע"י החרדלית,

ביאורים והערות

⁴⁰ וכתב הגולות עיליות שלפי הרמב"ם אין להקל בעוקה הנמצאת בצד המקוה, אף אם הכותל שביניהם דק ואינו מעמיד עצמו בזמן הטבילה.

קנין הלכה

מראי מקומות

כאילו נמשכים הם כלפי מטה להשלים לתחתונה שיעור ארבעים סאה].

ור"י סובר דאמרינן גוד אחית ולא גוד אסיק [דכיון שהחרדלית שוטפת כלפי מטה, ניחא מפי לראות כאילו מושכת היא איתה את המים שבאמצעות לראותם כמשלימים שיעור התחתונה, מאשר לראות את המים שבאמצעות כנמשכים כלפי מעלה]. ומבואר בגמרא הנ"ל שלולי הסברות הנ"ל של גוד אחית וגוד אסיק לא היינו דנים את עצם החרדלית כמערכת את המקואות להשלים שיעורן, וזו דעת חכמים דלא ס"ל גוד אחית וגוד אסיק כלל, וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע.⁴¹ והמור ורבינו ירוחם פסקו כרבי יהודה שטובלין בתחתונה ולא בעליונה דאמרינן גוד אחית ולא גוד אסיק. ובמטעם הא דאין החרדלית עצמה מערכת את המקואות, כתב הרמב"ם [פ"ה ה"ח] דהוא משום שאין הנוחלים מערבין, וכך העתיק השו"ע בסעיף זה.

מותר שאובין ע"י זוחלין

עיי' לעיל [סעיף כ ש"ך ס"ק נה] שהביא מדברי הר"ש והרא"ש שמי גשמים זוחלין שיש בהם ארבעים סאה מטהרין בור של שאובין, והביא כן גם מדברי התו"ט, ואח"כ כתב הש"ך "ועיי' לקמן סעיף ס". ונחלקו האחרונים בביאור כוונת הש"ך כמה שציי' לסעיף ס.

[א] בשו"ת מהר"ם ש"ק [סי' קצח] וכן בספר לחם ושמלה כתבו שכוונת הש"ך לציין, שהרמב"ם חולק על הר"ש והרא"ש וסובר שאין הנוחלים מערבין, וה"ה שאין הנוחלים מטהרין שאובין, ולפי"ז מסתבר שדעת הש"ך להחמיר בזה לדינא. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק [ח"א סי' קמג].

[ב] אמנם בשו"ת אגרות משה [יו"ד ח"א סי' קיב] כתב דלא מסתבר לומר שכוונת הש"ך לחזור בו ממש"כ דזוחלין מטהרין שאובין, דא"כ היה כותב במפורש שבסעיף ס לא משמע כן, ומזה שלא כתב כן הש"ך, נראה שבא רק לציין שבסעיף ס דאין הנוחלין מערבין יש טעם אחר. וכתב באג"מ [שם] שהטעם הוא משום שהקטפרס אינו חיבור, ולכן אין הקטפרס מערב את שני המקואות להשלים מקוה חסר, וה"ה דקטפרס אינו מערב מקואות לטהר מקוה שכולו שאוב [ולכן לשאיבה דרבנן כגון שלשה לוגין אמרינן דקטפרס מערב]. ומעתה בציוור של סעיף כ שאמת המים נכנסת לבור השאוב ומחוברת לו ממש, אין חסרון של קטפרס ולכן נטהרו השאובין, משא"כ בציוור של סעיף ס החרדלית אינה מערכת את המקוה השלם עם החסר משום שקטפרס אינו חיבור.⁴²

להלכה: דעת המהר"ם שיק [הנ"ל] להחמיר בוריעה בזוחלין, וכן כתב בספר מי השילוח [סי' ב ס"ק ב] בדעת הרמב"ם, גם בשו"ת מהרי"ט [ח"ב סי' יח] תמה על הר"ש והרא"ש דאיך ישירו זוחלין את השאובין. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק [הנ"ל] שהאר"י

ביאורים והערות

41. ולעיל [סעיף נג] הבאנו את דברי הלחם ושמלה [שמלה ס"ק צח] שכתב דבשיטת הרמב"ם בהא דמטהרין את המקוה העליון מן התחתון ע"י צינור שהוא קטפרס, נראה דס"ל להלכה דאמרינן אפילו גוד אסיק והמקוה התחתון משלים שיעור ארבעים סאה למקוה העליון. ולגבי הנידון של סעיף ס, שלש גממיות נבחל שבוה לא פסק הרמב"ם כר"מ או ר"י אלא כחכמים, הוא משום שהמים המערבין את שני המקואות אינם מי המקוה אלא מים אחרים, עיי"ש.

42. ואכתי קצת צ"ע דמה בכך שאמת המים נכנסת ממש לתוך הבור של השאובין והרי בעינן שיהא בה שיעור ארבעים סאה כדי לטהר, ולא נכנסו כל הארבעים סאה לבור אלא הם נמצאים בהמשך כל האמה, והרי קטפרס אינו חיבור ואין מ"ס מחוברים לבור השאוב. ואי נימא דזה קיל טפי דכיון שיש באמה מ"ס הרי היא מחוברת כולה לבור, למה לא נימא כן גם בסעיף ס עכ"פ באופן שיש בחרדלית עצמה שיעור שיכול להשלים את המקוה החסר, וכ"ש אם יש בה עצמה ארבעים סאה, דנימא דכיון שהיא נכנסת לתוך המקוה שיש בו עשרים סאה ומחוברת לו ממש, נחשיב את כל המים שבחרדלית כמחברים לו ויושלם שיעור המקוה החסר.

קנין הלכה

מראי מקומות

להביא דיעות האחרונים בזה, וציין שהמהרש"ם לא היקל בזה בדאורייתא אלא ע"י המשכה וכן דעתו להחמיר. ובשו"ת אגרו"מ [הנ"ל], וכן בשו"ת שבט הלוי [ח"ט סי' קפז] הקלו בזה. [עיי"ש בשבט הלוי שהביא דכן יוצא מפורש מתשובות חת"ם (סי' ריד), וגם כתב דהביאור בש"ך (ס"ק נה) אינו כהמהר"ם שיק הנ"ל, וכן היקל בזה בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' צד)].

זוחלין דמעין

כתב הש"ך [ס"ק קכט] דדוקא זוחלין של מי גשמים אינם מערכין, משום שהן עצמן פסולים למבילה ולכן אינם יכולים לערב את המקואות, אבל מעיין מערב אף בזוחלין. ובהגהת דגול מרבבה [על הש"ך לעיל סוס"ק פ] מבואר שנקט דכשאמרו הרמב"ם והשו"ע שאין הנזחלים מערכין קאי גם על מי מעיין. [עיי"ש דאירי לגבי מים הנשאבים בכלים נקובים מן הנהר].⁴³ ובספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק קו] כתב דפשטות לשון הרמב"ם והשו"ע שאין הנזחלים מערכין, משמע שגם נזחלין דמעין אינם מערכין.⁴⁴

בדברי השו"ע דמובלין באמצעות

בספר מקוה טהרה [ס"ק קג הובא בספר שערי מקואות] כתב דלפי המרדכי [שהובא ברמ"א לעיל סעיף ג] שפסול זוחלין נאמר גם כשהמקוה נפרץ רק מלמעלה ונשארו ארבעים סאה תחתיו שאינם זוחלין, א"כ ה"נ לא יוכלו למבול גם בגומא האמצעית שיש בה ארבעים סאה, משום שההרדלית העוברת שם ונכנסת ויוצאת בגומא, גורמת לכל המים שבעומק הגומא להיחשב כזוחלין. ולכאורה הדברים צ"ע דהא בתוספתא אמרו חכמים שמטבילין באמצעות, ולא יתכן להעמידה רק כשפסקה ההרדלית מלשטוף. ולכאורה נראה מזה שהמרדכי פסל את כל מי המקוה רק באופן שמי המקוה עצמו זוחלים מלמעלה מחמת שהמקוה נפרץ אז מחמת הטבילה, אבל מים אחרים שנכנסים ויוצאים אינם עושין את כל המקוה לזוחלין.

סעיף סא

מקור הדין הוא בתוספתא ריש פרק ה, והובאה ברמב"ם [פ"א ה"ט] ובב"י [סוף סימן קצח]. ועיי"ש בב"י [ד"ה כתב הרמב"ם] דעיקר החידוש הוא דאע"ג שלא טבל כדרך גדילתו, מ"מ אם בדקו וראו שהגיעו המים דרך כולו טהור. וענין "כופת ידיו ורגליו" ניתן להתפרש שכפתו ממש, וניתן להתפרש שהידקן היטב לגופו כדי שיוכל להכנס לתוך אמת המים.

ביאורים והערות

43. והחת"ס בהגהתו [מהדורא בתרא] תמה על הדגול מרבבה שנקט שגם מי מעיין אין מערכין בזוחלין, [ומכח זה תמה הדגול מרבבה על הש"ך הנ"ל סוס"ק פ], דהא בש"ך גופיה [ס"ק קכט] מבואר שזוחלין דמעין מערכין. [ומאידך ציין החת"ס לשיטת הרא"ה (ביצה דף יח) שכתב דמי מעיין אינם מערכים מקואות כיון שהן מין בשאינו מינו, שמעיין ומקוה חלוקים בדינם זה מזה].
44. ובספר גידולי טהרה [נחל ס"ק ה] כתב לחדש דבזחילה דמעין משכח"ל בשני אופנים:
- א. אם הזחילה היא בקרקע שוה, ע"ז נאמר שמעיין מטהר בזוחלין וגם מערב את המקואות.
- ב. אם הקרקע היא מדרון, מצטרף כאן חסרון נוסף דהוי קטפרס וקטפרס אינו חיבור, וגם המעיין עצמו פסול מלטבול בו ככה"ג משום שאין בו שיעור ארבעים סאה דהא קטפרס אינו חיבור, וכ"ש שאין המעיין הזה מערב את המקואות.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף סב

איסור הקפיצה למים

מקור הדין הוא בתוספתא פ"ה ה"י והובאה בר"ש [פ"ז מ"ו] דהקופץ למקוה ה"ז מגונה, ונחלקו הראשונים בביאור התוספתא: א] הרא"ש [סי' כא] העמידה במקוה מצומצם שיש בו ארבעים סאה מכוונות, והחשש הוא שמא קודם שיטבול כל גופו ינתז מים לחוץ ויחסר שיעור המקוה, והא דלא אמרו בזה איסור רק דה"ז מגונה, כתב הריב"ש [סי' רצג] דהוא משום שאינו ודאי שיחסר, ועוד שאם יחסר ירגיש בזה האדם.

ב] ברמב"ם משמע דלא איירי דוקא במקוה מצומצם, וכתב הריב"ש [שם] שלפי דבריו נראה לכאור שהחשש הוא מפני הרואים שיסברו שלא יטבול בכוונה להטהר רק בכוונה להקר, ואם יגע אח"כ בטהרות יטעו וילמדו מזה שהטבילה לטהרות אינה צריכה כוונה.

וכתב בבדק הבית שלעיל [סי' קצח] ציין למסכת דרך ארץ זוטא⁴⁵ דמשמע כהרא"ש דהתוספתא איירי רק במקוה מצומצם, ואולי מטעם זה פסק כאן בשו"ע שאין להחמיר אלא במקוה מצומצם.

לא יטבול בו פעמיים זה אחר זה

גם דין זה מקורו בתוספתא [פ"ה ה"י], וגם בזה פירש הרא"ש דאיירי במקוה מצומצם, והחשש הוא שמא בפעם הראשונה לא ידקדק לטבול כהוגן כי יסמוך על הטבילה השנייה, ואולי בפעם השנייה כבר חסרין מים מהטבילה הראשונה. אמנם בדיעבד אין בזה פסול, דלשון התוספתא היא רק דהרי זה מגונה. גם בדיון זה משמע ברמב"ם דאיירי גם במקוה שאינו מצומצם, וכתב בספר גולות עליות [פ"ז מ"ו פסקה ד] הטעם משום שלא ידקדק בטבילתו, שבכל פעם יסמוך על כך שבפעמים האחרות טבול [או יטבול] כהוגן.

בדברי השו"ע רגליו של הראשון נוגעות במים

מקור הדין הוא במשנה פ"ז מ"ז שדעת ר"י דאם רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור, ונתבאר בגמ' [חגיגה דף יט.]. שטעמו של ר' יהודה משום דס"ל דאמרינן גוד אחית, והרי זה כאילו כל המים שע"ג גופו נמצאים במקוה ומשלימים את שיעורו. ורבנן חולקים על ר"י וסוברים דלא אמרינן גוד אחית וכמבואר לעיל [סעיף ס], והרמב"ם פסק כרבנן.⁴⁶

דין רגליו של ראשון נוגעות במים לענין פסול שאיבה דרבנן

כתב הב"י בשם הראב"ד [בעלי הנפש] שלענין שאיבה דרבנן מודים חכמים דאמרינן ג"א. ומקורו מהתוספות שכתבו בזה דכל זמן שרגלי הראשון נוגעות במים יכול למלא מים בכתף וליתן למקוה להגדיל שיעור המים, ואין זה כנותן שאובין במקוה חסר דפסול.

ביאורים והערות

45. לפנינו הוא במסכת ד"א רבה [פרק י], והכי איתא התם "האומר לחבירו דרוס עלי במקוה אינו יוצא משם כשהוא שלם, בד"א במים מועטין אבל במים מרובים ה"ז משובח", וכיון שדין זה של האומר "כבוש עלי במים" הובא בתוספתא יחד עם דין הקופץ למקוה ועם דין הטובל בפעמיים, יש ללמוד מזה שגם הדינים האלו הם רק במים מועטים ולא במים מרובים.

46. בספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק צח] כתב דסובר שהרמב"ם פוסק להלכה דאמרינן גוד אחית וגם גוד אסיק, וכפי שהבאנו לעיל [סעיף גנ], וכתב דצ"ל דהא דלא מהני רגליו של ראשון נוגעות במים הוא משום שאין ע"ג גופן ריבוי מים רק טופח ע"מ להטפיה, וס"ל לרבנן דאין זה חיבור.

קנין הלכה

מראי מקומות

דין זה של התוספתא שהביא הראב"ד הובא בחזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יב] ועוד מקומות, ומסיק מזה החזו"א דין כללי דלענין פסול שאובין דרבנן אמרינן דקטפרס חיבור. [ונסתפק החזו"א (שם ס"ק יד) אם גם ניצוק מהני לטהר שאובין, וצ"ח שמלשון הרמב"ם (בפיהמ"ש פ"ו מ"ח) משמע קצת שגם ניצוק מטהר].

סעיף פג

מקור הדין הוא במשנה פ"ז מ"ו.

מבואר במשנה דסגוס שהוטבל במקוה והוצא ממנו, כל זמן שמקצתו נוגע במים חשיבי המים שבתוכו כמחוברים למקוה. [וכתב הרמב"ם דמטעם זה מצטרפים המים שבסגוס להשלים שיעור מ"ם של המקוה. והר"ש כתב דמטעם זה אין המים שבסגוס נחשבים שאובין ואינם פוסלים את המקוה בשלשה לוגין].

בטעם הא דהמים חשיבי כמחוברים נחלקו הפוסקים:

[א] הרמב"ם [פ"ח ה"ב] פסק את הדין הוזה למרות שפסק שם בדין שניים שטבלו בזה אחר זה במקום מצומצם ורגליו של הראשון נוגעות במים, דאין מצרפין את המים שעל גופו למי המקוה, ודלא כר"י דס"ל גוד אחית.

וכתב הריב"ש [סי' רצב] שהחילוק הוא שבסגוס הרבה מים בלועים בתוכו, ולכן מהני החיבור ע"י שקצתו נוגע במים, משא"כ באדם שטבל אין ריבוי מים בלועים בו רק קצת מים על שטח גופו מבחוץ, וכיון שטופח להטפוח אינו חיבור נמצא שנחסרו המים מן המקוה.⁴⁷

[ב] הב"י והתו"ט והב"ח כתבו בדעת הטור דסובר דדינא דסגוס הוא משום דאמרינן גוד אחית, ואתי כר"י דס"ל גוד אחית, וכן פירש הרע"ב [כפירוש המשנה]. וכתבו הב"י והתו"ט והב"ח דמטעם זה פסק הטור כר"י גם בדין של רגליו של ראשון נוגעות במים.

והראב"ד [בעלי הנפש סי' ב אות יג] הסתפק אם דינא דסגוס כר' יהודה הוא אף כרבנן.

טעם הפסול במים שזבו מסגוס שהעלהו מן המים

א. בר"ש [פ"ו מ"ח] וברא"ש [סי' ב] משמע שהמים שבסגוס נחשבים שאובים. וכתב החזו"א [קמא סי' ו ס"ק א] דאף

שאינן הסגוס כלי קיבול, מ"מ לא דמי לכלי מנוקב כיון שהוא מחזיק את המים שבתוכו.

ב. בשו"ת הרשב"א [המיוחסות לרמב"ן סוס"י רלא] כתב שסגוס אינו בגדר כלי לדין שאובין, אלא טעם הפסול הוא

משום שבאו המים ממנו בידי אדם אל המקוה, ופסק הרשב"א דפסול דבא בידי אדם הוא אף בשלשה לוגין [וכן פסק השו"ע סעיף לט].

ג. הראב"ד [בעלי הנפש סי' ג] נדחק לפרש דאיירי שהיו בלועים בסגוס שלשה לוגין שאובין קודם הטבלתו במקוה, ולכן

כשחזר והוציאו מהמקוה חזר בהם דין שאובין והם פוסלים את המקוה.⁴⁸

ביאורים והערות

47. דברי הריב"ש הובאו בט"ו [ס"ק עז]. ובביאור דבריו כתב בשו"ת כתב סופר [סימן צו] דס"ל שהוא מדין גוד אחית, שלא נחלקו חכמים על ר"י אלא בחיבור מועט של טופח להטפוח, אך כשיש ריבוי מים אמרינן גוד אחית גם לחכמים. והחזו"א [תניינא סי' ד ס"ק א] ביאר כוונת הריב"ש דכיון שהמים שוכנים בתוך הסגוס ועומדים בו אינם כקטפרס וכזוחלין, אלא ה"ז כעין שני מקוואות סמוכים זה לזה ונקב כשפופרת הנוד ביניהם.

48. הראב"ד לשיטתו בדין נתן סאה ונטל סאה, שמבאר דשאובין שהושקו למקוה לא נסתלק מהן לגמרי דין שאובין, ואם חזרו והוציאו אותם חזר בהם דין שאובין, ועיין בש"ך [לעיל ס"ק קיב] שהש"ך הביא את הספק של רבינו ירוחם בדין השקה שנתבטלה, ונתבאר שם שפשוט דלדעת הראב"ד ה"ז פסול.

קנין הלכה

מראי מקומות

הטביל בו את היורה

מקור הדין הוא בתוספתא פ"ה ה"י, והובאה בר"ש [פ"ז מ"ו] וברמב"ם [פ"ח ה"ב].
ובמעם הדין שלא יכנס את היורה למים כששוליה כלפי מטה, איתא בתוספתא שהוא משום שהמים מקלחים, ונחלקו הראשונים
בביאורו:

א] הרמב"ם כתב שהוא משום שיש חשש שמא ינתזו מים לחוץ ויחסרו המים מהמקוה.
ב] הר"ש פירש שכאשר יכנסו מי המקוה ליורה מעל הדפנות, חיישינן שלדגע ינתק החיבור בינם לבין מי המקוה ואז יהיו המים
שבירה שאובין, ואם נחסרו בזה מי המקוה מארבעים סאה יפסל המקוה כשיכנסים את כל היורה לתוכה.⁴⁹
ולכן הצריכו שיכנסים את היורה למקוה כששוליה כלפי מעלה ופיה כלפי מטה.
ואף שבעלמא קפדינן שלא יכנסים כלי לטבילה דרך פיו משום שהאוויר שבתוכו אינו מניח למים להכנס, כתב הט"ז [להלן סי' רב
ס"ק ו] בשם הב"י דהיינו דוקא בכלי צר קצת, אבל בכלי רחב נכנסים המים לתוכו גם כשמכניסו כשפיו כלפי מטה. ועיי"ש בט"ז
שהוסיף דגם בכלי רחב אין המים נכנסים לתוכו אלא אם אינו עמוק, אך אם הוא עמוק אין לטובלו דרך פיו אלא אם הופכים
אותו בתוך המקוה שיהיה פיו למעלה, והש"ך [נקוה"כ] חלק על הט"ז, שהדבר בדוק שגם בכלי רחב שאינו עמוק אין המים
נכנסים לתוכו.

עוד כתב הט"ז ד"ל דבתוך המים מהפך קצת את הכלי, ובשעת ההיפוך יכנסו המים בכולו, ואח"כ יעלה את הכלי מהמים
כששוליו למעלה, כדי שלא יעלו עמו מים ויעשו שאובין ויחסרו מן המקוה.

סעיף סד

בסעיף זה ישנם שתי הלכות שונות:

א] טבילת בר ובסת של עור [כן הוא במשנה פ"ז מ"ו וברמב"ם, וזו גם כוונת השו"ע].
טבילה זו לא שייכא האירנא כיון שבימינו יש רק טבילת כלים הניקחים מהגוי, והחיוב הוא רק בכלי מתכת או זכוכית ולא בכלי
עור.

ומיירי במקוה מצומצם, ולכן יש להזהר בהוצאת הכר והכסת דאם מעלה אותם כדרך קיבולם, כל שעלו כל שפתותיהם מהמים
נעשו המים שאובים ונחסר המקוה, ואם יחזירו מעתה את השאובין למקוה ויש בהן ג' לוגין נפסל המקוה.

ב] טבילת שק וקופה

המקור הוא במשנה פ"ו מ"ה דהמים שבתוכם אינם נעשים שאובין כלל, ולכן כאשר מעלים אותם מן המקוה אין חשש פסול, אף
כשהמים שעולים בתוך השק והקופה מחסרים משיעור מ' סאה של המקוה.
והאחרונים הקשו למה אין בשק וקופה חסרון של באים בידי אדם שנתבאר [סעיף הקודם] גבי סגום [וכן נתבאר לעיל סעיף טו
וסעיף לט].

עיי' ט"ז [לעיל ס"ק מז] דמכח הניצוק המחבר אמרינן דהוי כאילו המים לא נתלשו עדיין כלל מהמקוה ולא חשיבו באים בידי
אדם. גם החזו"א [קמא סי' ז ס"ק ה ד"ה שם אלא מטבילין] כתב דהטעם הוא משום שהניצוק מחבר לענין זה שלא ייקרא שאובין,
משא"כ בסגום שהמים הבלועים בתוכו וכל זמן שלא יסחטם בידו לא יצאו, לענין זה אין הניצוק מחבר.
ובספר משנה אחרונה כתב דאף לפי תשובת הרשב"א [המיוחסת לרמב"ן סי' רלא, והובאה בב"י לעיל סט"ו ובט"ז ס"ק מז] הסובר
שהשואב בכלי מנוקב והמים זבין דרך הנקב יש בזה חסרון של בא בידי אדם, צ"ל דשק וקופה שאין מחזיקין את המים כלל גריעי
אף מכלי מנוקב, וה"ז כאילו לא נתלשו כלל מהמקוה, אלא כאילו עשה כד גבוה של מים המחובר למקוה.

ביאורים והערות

49. ועיי' ש"ך [ס"ק קלג] שהביא בשם הב"י שלפי הר"ש יש להחמיר שגם לא יכניסה למקוה דרך צידה, שמא יקלחו המים לתוכה ויעשו
שאובין, אך כתב הש"ך שבדיעבד אין לחוש.

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב החזו"א [שם] דמטעם זה אין גם פסול של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה, דאף שהשק והקופה מקבלין טומאה והמים הזבים מהם משלימים את שיעור המקוה, מ"מ אינו פסול, משום דדיינינן ליה כאילו לא נעקרו כלל מהמקוה, ולא מיקרי הווייתו ע"י טומאה.⁵⁰

סעיף סה

מקור הדין הוא בתשובת הר"ן המובאת בב"י.

מקור דברי הר"ן הוא בנמ' קידושין [דף עמ:]: לגבי אדם שנתן מתנה ואין ידוע אם היה בריא או שכ"מ בשעת המתנה [דאם היה שכ"מ בידו לחזור מהמתנה], ואמר ר' יעקב דאף אם מעיקרא היה בריא והשתא הוא בריא לפנינו, חיישינן שמא בשעת המתנה היה שכ"מ וא"א להוציא את המזון ממנו. וכתב הר"ן שהטעם משום שהחולי מצוי, וה"נ כיון שמצוי שמקוה זה מתמעט מארבעים סאה, לכן אף שידוע שהיו בו מ' סאה לפני זמן מסויים וגם השתא יש בו מ"ס, מ"מ אין הטמא יוצא מחזקתו בספק זה.⁵¹

והנה הר"ן בתשובה הנ"ל איירי במעיין ואפ"ה לא צירף כלל את הדיעה הסוברת דמעיין מטהר גם אדם בפחות מארבעים סאה.⁵² והש"ך [ס"ק קלו] ציין לשו"ת מהר"י בן לב שנשאל בשאלה דומה, ותמה על שנהגו למבול במעיין זה, וכתב בתחילה ד"ל שהוא משום דסמכו על ס"ס, ספק היו בו מ' סאה, ספק שמא מעיין מטהר אף בפחות ממ' סאה.⁵³ וסיים מהריב"ל בסוף דבריו דכיון שהמרדכי [ומקורו בסה"ת] כתב שלא לסמוך בעלמא על ס"ס, הואיל ומצינו כמה פעמים שלא סמכו ע"ז לכן דעתו להחמיר.

מקוה שלא נמדד מתחילה

מקוה שדרכו להתחסר אך לא הוחזק שיתמעטו מימיו מארבעים סאה, ולא נמדד מעיקרא ומכלו בו, ואח"כ מדרו ונמצא שהיה שיעור מקוה, נחלקו בו הפוסקים:

א. הט"ז [להלן ס"ק פה] כתב דמסתבר שגם בזה היה הר"ן מיקל.

ב. בספר פרי דעה [טורי כסף ס"ק פה] כתב דלא נראה להקל בזה כיון שיש כאן חזקה כנגד חזקה, חזקה דהשתא כנגד חזקת טומאה, ואין להקל אלא כשמצטרפת גם חזקה דמעיקרא של המקוה.⁵⁴

סעיף סו

מקור הדין הוא במשנה פ"ז מ"ז.

מה שכתב בשו"ע ובלבד שלא יחלקו העצים או האבנים את המקוה מקורו בר"ש [שם]. עיי"ש שכתב דאף שיש בין העצים נקבים שהמים עוברים בהם, מ"מ אם העצים האלו אינם עומדים בצד המקוה אלא עומדים כמחיצה באמצע המקוה, הרי הם חולקים

ביאורים והערות

50. עוד הוסיף החזו"א דהווייתו ע"י דבר המקבל טומאה אינו פוסל בג' לוגין, וכל שיש רוב שיעור מקוה ממים כשרים אין פסול בזה.
51. וכתב הבינת אדם [שער רוב וחזקה סי' יא] דאין כוונת הר"ן להחמיר רק במקוה המוחזקת תמיד להתמעט, אלא כל שהוא בגדר מיעוט המצוי די בו שלא להוציא הטמא מחזקתו, שהרי הר"ן דימה זאת להא דהחולי מצוי, דדי בזה להוציא ממון מחזקתו, וה"נ במקוה שיש בו מיעוט המצוי שמתמעט ממ"ס.
52. גם מתבאר דס"ל דמעיין בעי מ' סאה מן התורה, דאם רק מדרבנן היה צריך מ' סאה צ"ע אם היה הר"ן מחמיר. ועיין לעיל [סעיף א] שאכן כן מדוייק בר"ן וברשב"א.
53. ומבואר דס"ל למהריב"ל דס"ס מהני נגד חזקת טומאה.
54. לכאורה י"ל דסובר הט"ז דכיון שאין דרכו של המקוה הזה להתחסר ולהתמלא, א"כ אין כאן ריעותא ולא נולד ספק כלל, ובכה"ג אין זה כחזקה נגד חזקה אלא הוי מקוה ודאי כשר, וממילא נטהר הטובל.

קנין הלכה

מראי מקומות

את המקוה ואז לא יצטרפו המים שמשני הצדדים למ' סאה אם אין נקב כשפופרת הנוד, וכמו דמצינו בנגמ' חגיגה [דף כב.]. דמקוה שחילקו בסל וגרגותני נפסל אם אין מ' סאה במקום אחד, אף שיש הרבה נקבים. [וכאשר העצים עומדים במקוה כתב הר"ש שמצטרפין גם המים שבין העצים לארבעים סאה אף כשאין נקב כשפופרת הנוד, וכתב החזו"א (תניינא סי' ט ס"ק יב) שהמעם משום דהוה כחורי המערה וסדקיה].⁵⁵

כתב בספר מעדני מלך דאין להקשות על הר"ש אמאי אם חילקו בעצים הוי חילוק, ומאי שנא מדלעיל [סעיף נד] דכותל שנסדק לשתי מצטרף, ותירץ דשאני כותל שנסדק שסופו ליפול משא"כ הכא. ובספר חיבור לטהרה [סי' ב אות ג] כתב דהמעם משום שגם בסעיף נד מחמירים כיון שנחלקו הפוסקים מהו שתי ומהו ערב.

בדברי השו"ע שלא יתן כלים במקוה כדי להגביה המים

מקור דברי השו"ע הוא בשו"ת תשב"ץ [ח"א סי' יז] וכתב שלמד כן מפרק חומר בקודש.⁵⁶ והפוסקים דנו בדבריו וכתבו טעמים חלוקים:

א. הלבוש והט"ז [ס"ק פ] כתבו שהמעם הוא משום דנמצא שהווייתו ע"י דבר המקבל טומאה. ועיין ש"ך שהקשה דכיון שהמקוה כשרה גם כשהמים מרודדים, א"כ לא מיקרי שהכלים מהווים את המקוה.⁵⁷ עוד הקשה שבפרק חומר בקודש לא הובא כלל דין הווייתו ע"י טהרה.

ב. הש"ך מפרש שכוונת התשב"ץ למקרה שהכלים האלו מחלקים את המקוה לשני חלקים, שבוה אם אין מ' סאה במקום אחד נפסל המקוה, כיון שבדרך כלל אין נקב כשפופרת הנוד בין הכלים, משא"כ אם חילקו בעצים שבוה בסתמא יש נקב כשפופה"ג, [ומש"כ בשו"ע לגבי עצים ובלבד שלא יחלקו את המקוה, היינו כשכבש את העצים באופן שלא נשאר נקב כשפופרת הנוד], וקמ"ל דאף שיש נקבים הרבה מ"מ הכלים מחלקים את המקוה, וזה אכן מבואר בפרק חומר בקודש, שסל וגרגותני שחילק בהן את המקוה פסולה. אמנם כתב החזו"א [תניינא סי' ט ס"ק יב] שדברי הש"ך דחוקים בפשט השו"ע.

ג. בחזו"א [שם] כתב דיש לפרש שהכוונה שאם נותן כלים במקוה והמים נכנסים לתוכם הרי הם נעשים שאובין, ואינם משלימים למ' סאה אף שעדיין לא נעקרו מן המקוה, וכמו שכתב הרשב"א בשער המים [הובא בב"י לעיל סעיף ח-ט].⁵⁸

עוד הוסיף החזו"א שאם יתן במקוה סל או גרגותני לעולם, אף שאלו כלים שאינם מקבלים מים ואינם עושין את המים שאובין, מ"מ המים שבתוכם חשיבי חלוקים מן המקוה ואינם מצטרפין למ' סאה.

אמנם כתב החזו"א שאם המים מכסים את הכלים או את הסל והגרגותני מלמעלה, לא יפסלו המים משום שאובין, וכן בסל

ביאורים והערות

55. ועיי"ש בחזו"א שכתב בתחילה שהדבר תלוי באם יש מים מעבר למחיצת העצים, דאז חשיבי העצים כמחיצה החולקת את המקוה [אם אין נקב כשפופרת הנוד וגם אין המים צפים מעל העצים], משא"כ אם העצים עומדים בצד המקוה, ואח"כ כתב דאפשר דכל שהקנים עומדים מכותל לכותל וגובהם למעלה מן המים, גם המים שביניהם אינם מצטרפין ולא חשיבי כחורי המערה.

56. בספר להם ושמהל כתב שלא מצא לשון זה בתשב"ץ, וכתב דנראה שהוא ט"ס בב"י, וכנראה עיין בתשב"ץ בח"ג [סי' תלד], אמנם בח"א [סי' יז] מפורש כמ"ש הב"י, שלמד כן מפרק חומר בקודש.

57. ולא משמע כלל שנתכוונו הלבוש והט"ז לשיטת הרא"ה בבדק הבית, דאם המים מרודדים מאד וא"א לטבול בהם אין זה מקוה כשר כלל, דא"כ היה להם לפרש את הדברים.

58. עיין לעיל [ס"ט] שהבאנו שהחזו"א הקשה על דברי הרשב"א האלו, וכתב שלולי דבריו היה נראה שמים שבכלי משלימים לשיעור מ' סאה ובלבד שיהיו רוב מים כשרים במקוה.

קנין הלכה

מראי מקומות

וגרונתני לא יחשבו כנמצאים במקום חלוק אם מעורבים הם כשפופרת הנוד עם המקוה, ואז גם משלימים הם לארבעים סאה, אך אם פי הסל חוץ למקוה או שהניח סל על גבי סל באופן שפי הסל מכוסה, אין המים שבתוכן מצטרפין.⁵⁹ בענין מש"כ הרמ"א שלכתחילה לא תטבול אלא כשיש במקוה מים בשיעור זרת מעל המבור, עיין בדרכי תשובה [אות שיה] שהביא בשם שו"ת פאת השדה שאין צריכה לילך יותר משיעור מיל. וכן כתב בשו"ת אגרות משה [יו"ד ח"א סי' קו], והוסיף שאם נוסעת במכונית משערין שיעור יח דקות של נסיעה במכונית.

סעיף 50

מקור הדין הוא במשנה פ"ב מ"ג, ומעמו משום דפסול של ג' לוגין במקוה הוא מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא.⁶⁰ ובמקרה שאין במקוה רוב מ' סאה של מים כשרים נחלקו הפוסקים:

- א. בש"ך [ס"ק קמא] משמע שלדעת השו"ע דכולו או רובו שאוב פסול מדרבנן, אמרינן גם בזה דספיקא לקולא, ולדעת הרמ"א שכולו שאוב דאורייתא ספיקא לחומרא.
- ב. בספר גידולי טהרה וכן בספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק קטו] כתבו דאפשר שגם להשו"ע לא הקלו חכמים אלא כאשר השאובין הם מיעוט, ולא כשהן רוב, וכן כתב החזו"א [תניינא סי' י ס"ק ו].⁶¹

ביאורים והערות

59. בדברי החזו"א האלו [סוף הדברים] מבואר שכאשר יש נקב כשפופרת הנוד מצרפין את המים שבכלים לשיעור מקוה, וזה דלא כהרשב"א בשער המים [המובא בב"י לעיל סעיף ח-ט]. ולכאורה מיירי ג"כ כשהסלים נתונים כאן לעולם ולכן חשיבי כמקום חלוק אי לאו דמחבורים כשפופרת הנוד, דבעלמא קי"ל [בפ"ו מ"ה ולעיל ס"ט] דבסל ובגרונתני מטבילין וא"צ נקב כשפוח"נ.

60. בעיקר הא דהקלו הכא בספיקא דרבנן יש לשאול, דהא לעיל במשנה [פ"ב מ"ב] נחלקו ר"מ ור"י בטמא בטומאה קלה שטבל טבילה מסופקת כגון שאינו יודע אם יש במקוה מ' סאה, דר"מ מטהר דס"ל דספיקא דרבנן לקולא אף כנגד חזקת האדם הטמא, ור"י יוסי מטמא משום דס"ל דבספיקא דרבנן אולגין בתר חזקה להחמיר, [והרשב"א פסק כר' יוסי, וכן פסק הש"ך בכללי ס"ס (אות כ), והרמב"ם פסק להקל, וכן נקט הפר"ח], וא"כ למה במשנה [ג] לא פליג ר' יוסי.

ועיין בספר לחם ושמלה [שמלה אות קיג] שהביא מספר גידולי טהרה [נחל ס"ק מז] דעל כרחנו לומר שבספק מים שאובין הקלו חכמים טפי משאר ספיקות, דכך תיקנו חכמים מעיקרא שספק זה יהא לקולא. [ולכן כתב השמלה שם דרק בספק מים שאובין מקילין ולא לגבי שאר ספיקות כגון ספק בשינוי מראה, דאף אם שינוי מראה פוסל רק מדרבנן מ"מ ספיקא להחמיר לפי הרשב"א והש"ך. ותמה השמלה על הגידו"ט שלא כתב כן אלא היקל גם בספק בשינוי מראה].

החזו"א [תניינא סי' י ס"ק א] כתב לבאר באופן אחר, דר' יוסי לא החמיר אלא כשהספק הוא על מעשה הטבילה [כגון ספק אם טבל בארבעים סאה], אבל כשהספק הוא בגוף המקוה והוא ספק דרבנן כגון ספק אם נפלו ג' לוגין מים שאובין, בזה מודה ר' יוסי שהמקוה כשר מספק דרבנן, וממילא הטובל בו טהור בודאי.

[וכתב החזו"א (שם ס"ק ד) שסברא זו שייכא אף בדיני גיטין, דאם ניתן גט שהוא כשר מהתורה ויש בו ספק פסול מדרבנן, מודה ר' יוסי שהאשה מותרת ולא מוקמינן לה אחזקת א"א, כיון שרבנן הקלו בספיקא דרבנן. והקשה החזו"א על דברים אלו ממסכת ידים (פ"ב מ"ד) שר' יוסי החמיר בספק בנטילת ידים אף כשהספק במים, ול"א שכבר הקלו חכמים בספק זה. ותירץ דכיון שלענין נט"י אין שום נפק"מ במים לענין ד"ת רק לענין הנטילה, לכן דנו זאת כנוולד ספק בנטילה, משא"כ במקוה שהטבילה היא מטומאה דאורייתא, ולענין ד"ת בודאי נטהר לכן גם לענין הספק דרבנן שיש במים הקלו שלא להעמיד על החזקה. וגט דמי למקוה שהגט הועיל בודאי להתירה מהתורה, ולכן גם לענין ספק דרבנן מסתבר להקל].

61. עיין בספר לחם ושמלה ובחזו"א [שם] שכתבו שכבר כתב כן הכ"מ [פ"י מקואות ה"ג, הובא בש"ך ס"ק קמד], עיי"ש בתירוצו הראשון שכתב דלא הקלו אלא בספק מים שאובין למקוה, והיינו כשיש רוב מקוה קיים, ולא במקוה ריקן.

קנין הלכה

מראי מקומות

מכילה במקוה זו לבתחילה

הרמב"ם [פ"ד אבות הטומאה ה"ב] כתב על דין זה של ספק מים שאובין שטיהרו חכמים, דמ"מ אין מורין לו לטבול במקוה זה ולעשות בטהרות לבתחילה, ואם טבל ועשה טהרותיו טהורות. והכ"מ ציין שמקורו בתוספתא [פ"ב ה"ג] דאמר ר' יוסי שאומרים לו שלא יטבול באחד מהם, ואם טבל ועשה טהרותיו טהורות, ולמד מכאן הרמב"ם שלכתחילה אין מקילין בספק. והשו"ע לא הביא כלל את דברי הרמב"ם, ומשמע דמורין לבתחילה לטבול במקוה זה, והטעם משום דאזיל בשיטת הר"ש שביאר דבהך תוספתא אזיל ר' יוסי לשיטתו שמחמיר [פ"ב מ"ב] בספק דרבנן בחזקת טומאה, וכיון שהרמב"ם פסק [פ"י מקואות ה"ז] כת"ק דר' יוסי שהיקל בזה בטומאה קלה, לכן לא הביא השו"ע כלל את שיטת הרמב"ם. אמנם בהגהות רע"א ציין לשיטת הרמב"ם, ובספר גידולי טהרה כתב לחוש לבתחילה לדעת הרמב"ם.

והחזו"א [תניינא סי' י ס"ק ב ד"ה והר"מ] כתב בתחילה שלא נתפרש טעמו של הרמב"ם, והוסיף שכבר תמה בזה המל"מ [פ"י מקואות ה"ז], אמנם שוב ציין החזו"א למה שכתב במסכת ידים [סי' ו ס"ק ב] לפרש דעת הרמב"ם, ושכן דעת הגר"א להחמיר לבתחילה במקום שאין דוחק. 62

עוד ציין [מסכת ידים שם] דאף שהשו"ע בהלכות מקואות לא הביא את דעת הרמב"ם משום שסמך על דברי הר"ש, מ"מ בהלכות נט"י [או"ח סי' קס ס"א] הביא השו"ע בתור יש מי שאומר את הראב"ד [פ"ז ברכות ה"ו] שכתב שאם יש לו מים אחרים לא יקל בספק של כשרות מי הנטילה אלא יטול ידיו, וכן צידד הגר"א [שם ס"ק יט]. 63

ועיי"ש במשנה ברורה [ס"ק מו] ובשעה"צ [ס"ק מט] דלכתחילה בודאי יש להחמיר שלא ליטול במים המסופקים אם יש לו מים אחרים, וכתב דאפשר דכו"ע מודו בזה, ולענין דיעבד שכבר נטל כתב המשנ"ב [ס"ק נג] בשם הב"י לחזור וליטול, והב"י אף כתב דנכון להדר אחר מים

אחרים. 64

אדם שהוא ספק טמא שטבל במקוה פסול מדרבנן

עיינ בספר לחם ושמלה [לחם ס"ק רנו] שכתב דמה שהקלו מטעם ספק דרבנן הוא דוקא כשהספק בנזף המקוה, אבל אם נולד באדם ספק טומאה מהתורה וטבל במקוה שהוא כשר מהתורה אך יש בו בודאי פסול דרבנן של מים שאובין, לא אמרינן דכיון שנטהר מן התורה הרי הוא בגדר ספק דרבנן לקולא, וציין לש"ך [כללי ס"ס אות יט] ולשו"ת נודע ביהודה [קמא סי' סה].

ביאורים והערות

62. החזו"א ציין שם לתוספתא ידים המובאת בר"ש [פ"ב ידים מ"ד], דלפי גירסת הגר"א בתוספתא נמצא שר' יוסי שהחמיר בספק דרבנן להעמיד את הטמא על חזקתו, החמיר גם במקרה שאותו טמא נגע אח"כ בטהרות [ולא אמר ע"ז כהר"ש שרק לבתחילה אמרינן דאינו נטהר אך אין הוא מטמא אחרים]. ולפי"ז נמצא דמש"כ בתוספתא דמקואות [פ"ב מ"ג] דהטהרות טהורות, אתיא כמאן דמטהר ספק מים שאובין, ואפ"ה אמרו בתוספתא שיטבול לבתחילה, וסיים החזו"א דנראה שזו כוונת הרמב"ם שאין מורין לו לבתחילה לטבול. וקצ"ע שהרמב"ם [פ"ו הלכות ברכות ה"טו] בדיני נטילת ידים כתב דספיקו טהור, והראב"ד כתב דמ"מ אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום רחוץ והוציא עצמך מן הספק, ולפי האמור גם הרמב"ם היה לו לכתוב כהראב"ד, וכפי מה שכתב בהלכות אבות הטומאות שלכתחילה אין מורין לו לטבול במים אלו.

63. הגר"א ציין כמקור להראב"ד את התוספתא [פ"ב מ"ג] המובאת בר"ש, וגם ציין למה שאמרו בגמ' [ע"ז דף לז:]: לענין ספק טומאה ברה"ד דספיקו טהור, ומ"מ לבתחילה אמרינן ליה הא מיא בנהרא זיל טבול. ובשו"ת אבני מילואים [סי' יא ד"ה ובתוס'] כתב שטעמו של הראב"ד מדין דבר שיש לו מתירין. והחזו"א [או"ח סי' כג ס"ק יג ד"ה כתב במשנ"ב] כתב שאינו מן הדין רק מדה טובה, וכן משמע בגר"א הנ"ל.

64. ועיי"ש בשעה"צ [ס"ק נד] שהביא שהא"ר חלק על הב"י ולא חייב להדר אחרי מים אחרים, אך גם הא"ר מודה שאם יש מים מזומנים לפניו צריך לחזור וליטול.

קנין הלכה

מראי מקומות

[נידון זה מכונה באחרונים בשם ספק דאורייתא שנתגלגל לדרבנן, דכתב הש"ך [שם] להחמיר בזה, והביא כן משו"ת מהר"י בן לב, ועיין בשו"ת רעק"א [סי' מט] שהאריך בזה. והש"ך לא התייחס להדיא לדיני מקוה, והנוב"י [סי' סה] כן התייחס במפורש לדיני מקוה].

סעיף סח

בסעיף זה ישנם שני דינים שמקורם במשנה פ"ב מ"ג.

א] הדין הראשון יסודו בהיתר דתלייה דתלינן לקולא בספק דרבנן, ואמרינן דהשאובין שנפלו, נפלו למקוה השאוב, וכעין זה נתבאר לעיל [סי' קיא סעיפים א-ב].

[ועיין לעיל (ריש סעיף סז) שהבאנו דמהש"ך (ס"ק קמא) מבוואר שלדעת השו"ע הסובר דכולו שאוב דרבנן, מקילין גם במקוה שאין בו רוב כשרים או אף במקוה ריק, ואילו לדעת הגידולי טהרה, הלחם ושמלה והחזו"א לא הקלו חכמים אלא כשהשאובין הן מיעוט ולא כשהן רוב. ולדעת הרמ"א דכולו או רובו שאוב פסול מדאורייתא, פשוט דלא הקלו אלא כשיש בכל אחד מהמקואות רוב מ' סאה מים כשרים].

ב] הדין השני, שכאשר שני המקואות כשרים אין תולין באחד מהם, שורשו בהא דדין תלייה בדרבנן הוא רק דתולין הקלקלה במקולקל, אך אם שני המקואות כשרים אין סיבה לתלות בזה ולקלקל טפי מאשר באחר.⁶⁵

מי שטבל באחד משני המקואות

עייין להלן [סעיף עג] שהשו"ע דן שוב בדין ב' מקואות שאין בהן מ' סאה, ונפלו ג' לוגין לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהן נפלו, ואח"כ נתמלאו ב' המקואות במים כשרים, וכתב השו"ע וז"ל "לא יטבול בשום אחד מהן לכתחילה".

וכתב הש"ך [ס"ק קמח] דבדיעבד עלתה לו מביילה כיון שירדו אח"כ גשמים. וכתב בשו"ת נודע ביהודה [קמא יו"ד סי' סה] שגם בסעיף סח איירי כשנתמלא אח"כ המקוה במי גשמים, דאם לא נתמלא פשיטא שהמקואות פסולים, וא"כ אין הפסול אלא לכתחילה, אך בדיעבד אם טבל הרי הוא טהור.

מקור הדין הנ"ל [שבסעיף עג] הוא בתוספתא [פ"ב ה"ג] והכי איתא התם "אמר רבי יוסי אומרינן לו שלא יטבול ואם טבל באחד

ביאורים והערות

65. והרשב"א [תורת הבית בית ד שער ב] למד מדין זה גם לדין ב' קדרות, והובא בשו"ע [סי' קיא ס"ו], שאם שתיהן של היתר אין תולין באחת מהן ושתיהן אסורות.

ועיין ש"ך [סי' קיא ס"ק יט] שהביא שנחלקו בדין זה הרמב"ן והרשב"א: הרמב"ן נקט שדין זה דומה לדין שני שבילין שבאחד מהם יש טומאה, ומן הדין כל אחד בפ"ע טהור משום ס"ט ברה"ר, אך כשבאו להשאל בב"א מטמאין. וה"נ נקט הרמב"ן דאין איסור אלא כששתי הקדירות הן של אדם אחד או בכא להשאל עליו ועל חברו, אך בשתי קדירות של שני בני אדם וכל אחד מהם שאל בנפרד מתירין את הקדירות. והרשב"א כתב דאין דין זה דומה לשני שבילין, והכא אף כששתי הקדירות של שני בני"א אסרינן להו. והטור והשו"ע נקטו כהרשב"א, והש"ך [ס"ק יט] נקט כהרמב"ן, והביא שכן נקט בהגמ"ר [חולין סי' תשנט]. וכן פסק הפר"ח והחכמ"א [כלל סד סי"א], והחזו"א [יו"ד סי' לט ס"ק ב] כתב להחמיר כהרשב"א.

בטעמו של הרשב"א כתב החזו"ד [סי' קיא ס"ק ט] בשם המל"מ [פיי"ט אבות הטומאה] וכן כתב בנו של הש"ך [נקודות הכסף על הש"ך ס"ק יט הנ"ל], דיש חילוק בין סוגיא דשני שבילין לבין נידון דקדירות, דכנידון דקדירות ראינו איסור שנפל לקדירה, וכל צד הקולא הוא משום שישנה קדירה נוספת ואולי נתלה שהאיסור נפל לתוכה, ולכן לא שייך לשאול על קדירה זו בלי להזכיר את האחרת, וא"כ בכל אופן הרי כבא להשאל עליו ועל חברו, משא"כ בשני שבילין שכל אחד הלך בנפרד ואין ספיקו של זה תלוי בשל זה, לכן אינו צריך להזכיר בשאלתו שחברו הלך בשביל השני.

קנין הלכה

מראי מקומות

מהן ועשה מהרות מהרות מפני שזה ספק מים שאובין למקוה", והיינו דאף שבעלמא לא תלינן בדרבנן בכה"ג, ובשתי קדירות אסר הרשב"א, מ"מ לענין ספק מים שאובין הקלו חכמים כדיעבד טפי מאשר בשאר ספק דרבנן. [וכמבואר מזה שבמשנה מהרות (פרק ד) כשמנו ספיקות שטיהרו חכמים מנו ספק דברי סופרים, ומלבד זה ספק מים שאובין וספק ידים].

סעיף סמ

מקור הדין הוא בתוספתא פ"ב ה"א, הובא ברמב"ם [פ"י ה"ג] ובר"ש [פ"ב מ"ג]. והנה לשון התוספתא היא "מפני שזה ספק מים שאובים למקוה וחזקת המקואות כשרות", וכך הביא הר"ש. ועיי"ש בר"ש שפירש בתחילה שעיקר כוונת התוספתא להיתר מחמת הספק,⁶⁶ ולמד מזה הר"ש שמקוה שכולו שאוב אינו פסול מהתורה אלא מדרבנן. ושוב סתם הר"ש דמקוה שכולו שאוב פסול מהתורה אם נעשה ע"י כלים המקבלים טומאה, דבעינן הווייתו ע"י טהרה, ולכן כתב שכוונת התוספתא היא דמספק תלינן להכשיר, משום שחזקת העושה מקואות עושה אותן בכשרות. ובעינן זה כתב בשו"ת התשב"ץ [ח"א סי' מט הובא בב"י לעיל סוף סעיף מד] דרוב מצויין אצל מקוה מומחין הן, ואין לחוש לגוי כיון שאינו מצוי אצל מקואות.

הרמ"א ציין למה שכתב לעיל [סעיף ד], והיינו דלמעשה הדבר תלוי במציאות הדברים עד כמה יש לחוש שמים אלו נתמלאו שלא לצורך טבילה אלא לצורך רחיצה בעלמא, דאם יש חשש כזה אין להכשיר את המקוה, דהו"ל ספק דאורייתא וגם יש חזקת טומאה של הטובל, ורק היכי שידוע שהמקוה נתמלא ע"מ למבול בו אמרינן שחזקה שנעשה בכשרות, דרוב מצויין אצל מקואות מומחין הן.

ובזמנינו, כתב בשו"ת מנחת יצחק [ח"ז סי' עט] שמצוי שהמקואות מתמלאים ע"י אנשים פשוטים או נשים שאינם בקיאים בהלכה, לכן אין לסמוך על סתם מקוה אא"כ ידוע שהוא עומד תחת פיקוח של מומחים ובקיאים בהלכות אלו.

נאמנות עד אחד להעיד שהמקוה נתמלא בכשרות

[א] בשו"ת תשב"ץ [ח"א סי' מט הובא לעיל בב"י סוף סעיף מד] כתב שעד אחד נאמן להעיד בזה אף כשאינו בידו, ואף באתחוק איסורא, והטעם משום שהתשב"ץ סובר כשיטת הרמב"ן והרשב"א הנקטים להלכה דעד אחד נאמן גם נגד אתחוק איסורא. [ב] במהרי"ק [שורש קטו] כתב דעד אחד אינו נאמן [אם אינו בידו], וכתב בספר חיבור לטהרה [כלל ב ס"ט] שהטעם הוא משום חזקת טומאה של הטובל, דחשבינן ליה כעדות במקום אתחוק איסורא.

סעיף ע

מקור הדין הוא בתוספתא פ"ב ה"א ושתי הלכות נתבארו בסעיף זה:

[א] אם אין במקוה רוב כשרים פסלינן ליה מספק. ונאמרו בזה כמה ביאורים:

א. הר"ש [פ"ב מ"ג] כתב דמכאן מוכח דמקוה שכולו או רובו שאוב פסול מהתורה, ולכן פסלינן ליה מספק דהו"ל ספיקא דאורייתא. ומה שכתוב בתוספתא הטעם משום שהפסול מוכיח, ביאר הר"ש שהכוונה שהמכתשת מעוררת ספק שקול ויש לתלות בזה כמו בזה.

ב. ברעת הרמב"ם הסובר דכולו שאוב כשר מהתורה ופסול רק מדרבנן, צ"ע למה לא הקלו כאן מדין ספיקא דרבנן

קנין הלכה

מראי מקומות

לקולא. וכתב הכסף משנה [פ"י ה"ג-ה"ד] שני טעמים:

(1) קולא דספק מים שאובין נאמרה רק כשהמים האלו באים למקוה, פירוש שיש רוב מקוה כשר, ולא כשהמקוה ריקן או רובו ריקן.⁶⁷

(2) ועוד כתב הכ"מ תירוץ שני די"ל דמכתשת בצידו שאני משום שהפסול הוא בעין וכדקתני מפני שהפסול מוכיח. ועיין ש"ך [ס"ק קמ"ד] שכתב דתירוץ הראשון לא נהירא וע"כ נקט כתירוץ השני, וביאר שהכוונה דהמכתשת קרובה יותר למקוה מאשר הצינור, או שקל יותר לבוא למקוה מהמכתשת מאשר מהצינור, והיינו שיש אומדנא טפי לפסול. ובספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק קטו, ולעיל בשמלה ס"ק טז ד"ה עוד נראה] נטה יותר לתירוץ הראשון של הכ"מ, ומה שהקשה הש"ך מאי נ"מ בין כולו שאוב למיעוטו שאוב, כתב שחכמים לא השוו גזירותיהם, וראו לנכון להחמיר בכולו שאוב, משא"כ במיעוטו שאוב שבזה אמרו את הקולא דספק מים שאובים כשרים. וגם החזו"א [תניינא סי' י' ס"ק ו'] נקט כהלחם ושמלה שחכמים הקלו טפי במיעוט מים שאובין.

[ב] כשיש במקוה רוב מים כשרים הקלו חכמים בהך ספק של גזירת מים שאובין, ולא חששו להא דהפסול מוכיח, ולפי הש"ך [ס"ק קמ"ד] היינו דאף שהאומדנא נוטה טפי שהמים באו מהמכתשת והם פוסלים, מ"מ הקלו חכמים בגזירת מים שאובין.

סעיף עא

מקור הדין במשנה הוא פ"ב מ"א-מ"ב, ושם נתבאר שבטומאה חמורה כגון טומאה דאורייתא מודו כו"ע שטמא.

בטומאה דרבנן

במשנה נחלקו ת"ק ורבי יוסי בטומאה קלה כגון שאכל אוכלין טמאים וכיו"ב, דת"ק נקט שמקילין בספיקו אף כנגד חזקת טומאה, ור' יוסי נקט להחמיר משום החזקה. ולהלכה נחלקו בזה הרמב"ם והרשב"א, דהרמב"ם פסק כת"ק לקולא, והרשב"א פסק להחמיר כר' יוסי, כיון שת"ק הוא ר"מ כמבואר בגמ' [עירובין דף לה:], ור"מ ור"י הלכה כר"י. ועיין ש"ך [סי' קי כללי ס"ם אות כ] שכתב בפשיטות להחמיר בספק דרבנן כשיש חזקה לאיסור כהרשב"א הנ"ל, ולא הביא כלל את דעת הרמב"ם, והפר"ח [שם] נחלק ופסק כהרמב"ם לקולא.

הטובלת מחמת בתם, מבילת כלי זכוכית

הרמב"ם [פ"י ה"ו] הביא את המשנה [פ"ב מ"ב], וכתב ע"ז הראב"ד דהיינו דוקא בולד הטומאה דרבנן כגון הצוירים שהביא הרמב"ם [אכל אוכלים טמאים], אבל באב הטומאה מחמיר גם ת"ק אף אם הוא דרבנן, וכגון בטומאת בית הפרס או בטומאת ע"ה וגויים דהוה כזבים. וכתב הכ"מ שגם הרמב"ם מודה לראב"ד בזה, דמשנה ערוכה היא כמסכת טהרות [פ"ד מ"א]. ונמצא דאף להרמב"ם שהיקל בספיקא דרבנן במקום חזקה, היינו דוקא בולד הטומאה ולא באב הטומאה. ולפי"ז כתב בספר לחם ושמלה [ס"ק קיז] שאשה הטובלת מחמת כתם ונולד בה ספיקות כמבואר בסעיף זה, גם להרמב"ם אין להקל, דאף שכתמים דרבנן מ"מ עיקרם דאורייתא וחשיבי כאב הטומאה דרבנן. וכעין זה כתב בספר גידולי טהרה [ס"ק עט הובא בדרכ"ת ס"ק שכב] לגבי מי שטבל כלי זכוכית [שחובת מבילתו אינה אלא מדרבנן] ונולדו בו ספיקות, דאף להרמב"ם אין להקל, כיון שעיקרו דאורייתא

ביאורים והערות

67. ולא ביאר הכ"מ בתירוץ זה את הלשון "שהפסול מוכיח", ולכאורה י"ל הכוונה דמתוך שהמכתשת מעוררת ספק והיא לפנינו, הרי זה דומה לספק דאיקבע שהוא ספק חמור יותר [ואיכא מ"ד בכריתות (דף יז:)] שאין חיוב אשם תלוי אלא על ספק דאיקבע [והחמיר בזה, משא"כ כשרוב המים כשרים ועוסקים רק בכשרות ג' לוגין מים שאובין, בזה הקלו ולא חששו להא דהפסול מוכיח].

קנין הלכה

מראי מקומות

הו"ל כאב הטומאה דרבנן.

ע"י פת"ש [ס"ק מד] שהביא את דברי המל"מ [פ"ד בכורות ה"א] שדן לומר דאף להרמב"ם שהיקל בספק בטומאה קלה היינו דוקא כשידוע שנעשה מעשה להתיר אלא שלא נודע אם נעשה כהוגן, ולכן רק כשיירד למבול אך מסופק אם טבל כל גופו או מסופק שמא היתה חציצה, משא"כ אם מסופק אם ירד למבול, אולי בזה לא הקלו, וסיים "והדבר צריך תלמוד".

בדברי המ"ז [ס"ק פה] במקוה שנמדד רק אחר הטבילה ולא לפניו ונמצא שלם, ע"י לעיל [סעיף סה] שהבאנו את מחלוקת המ"ז והפרי דעה בזה.

סעיף עב

מקור הדין הוא בתוספתא פ"ב ה"ב, ומבואר גם בו דין תלייה לקולא, דתלינן בדרבנן את הקלקלה במקולקל [או דתולין שנפל למקום שאינו מקלקל כלל כגון ג' לוגין שנפלו ותולין שנפל למקוה שיש בו מ' סאה].

עוד נתבאר בתוספתא דאין תלייה למפרע, היינו שאין תולין אלא במקוה שהוא מקולקל בזמן נפילת השאובין, אך אם בזמן נפילת השאובין היו שני המקואות שווים, ואין לתלות באחד מהם ושניהם אסורים, ואח"כ נפסל אחד מהם בודאי, אין תולין מעתה את נפילת הג' לוגין במקוה שנפסל אחר הנפילה.

דינים כעין אלו נתבארו בס"י קיא [ולמד אותם הרשב"א מהתוספתא דידן].

סעיף עג

נתבאר לעיל [סוף סעיף סח].

סעיף עד

מקור הדין הוא ממשמעות המשנה פ"ח מ"א והתוספתא פ"ו ה"א. ע"י ש"ך [ס"ק קמט] שחילק בין הדין שבסעיף זה לדין המובא לעיל [סעיף סט], שאמרו דחוקת המקואות שנעשו בכשרות, דהתם איירי במקוה שנעשה ע"מ למבול בו ובוה תלינן שנעשה ע"י מומחה, משא"כ הכא חיישינן שלא נעשה כלל לצורך טבילה. והיכי שנראה שנעשה בידי שמים, כתב הש"ך [ס"ק קנ] אמרינן בסתמא דכשרים.

סעיף עה

בסעיף זה ישנם שני נידונים עיקריים:

א] טבילה בחמין

במרדכי שבועות [ס' תשנ] הובאה תשובת רבינו שמשון שכתב שראוי להחמיר שלא למלא מקוה בחמין ולהשיקו לנהר, משום גזירת מרחצאות. כמו כן הובאה שם הוראת ר"ת שאסור לחמם את המקוה ע"י הטלת חמין לתוכו, ולא פירש את טעמו, ואפשר שגם זה משום גזירת מרחצאות.

המקור לגזירת מרחצאות הוא בגמ' [נדה דף סו:]: דאמר רבא אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול, סבר ר"כ למימר טעמא מאי משום גזירת מרחצאות וכו'. ונחלקו הראשונים אם למסקנא גזרינן גזירה זו או דלמסקנא הטעם משום ביעתותא, וע"י לעיל

קנין הלכה

מראי מקומות

[סי' קצח סעיף לא] שהשו"ע פסק כהראב"ד והרשב"א שנקטו גזירה זו להלכה, והוא לעיכובא אף דיעבד. ושם מיירי לענין טבילה ע"ג אחורי כלי, והכא הוי אופן אחר של הגזירה, דכיון שלא מצוי מקוה חם שלא יהא ע"י שאיבה בכלים, לכן עלולים לטעות ולהכשיר טבילה בשאובין.

ואף שהטילו חמין למקוה של הכה"ג ביוה"כ אם היה זקן או אסמננים, כתב המרדכי שהרבה דברים התירו במקדש ואסרו בנבולין.⁶⁸

השו"ע הביא רק את דעת האוסרים [ו"ל יש מי שאוסר וכו'], והרמ"א הביא דיש מתירין להטיל חמין למקוה, וסיים דמ"מ יש להחמיר אם לא במקום שנהגו היתר שאין למחות בידם.⁶⁹

אמנם דורות האחרונים נהגו בזה היתר, וכתב החת"ס [סי' ריד] הטעם משום שירדה חולשה לעולם, ו70 ואף הנוהגין כהשו"ע מקילין בזה כמבואר בשו"ת רב פעלים [ח"ד סי' טו].

טבילה בשבת בחמין

חז"ל גזרו שלא ירחץ אדם בשבת בחמין משום חשש שהבלנים יחמו את החמין בשבת. ועפ"ז כתב בשו"ת חכם צבי [סי' יא] שלא תטבול אשה בליל שבת בחמין, והביאו בספר לחם ושמלה [לחם ס"ק רעו], ובשעת הדחק התיר לטבול בין השמשות בחמין. והקרבן נתנאל [שבת פרק ב סי' כב] היקל בזה משום שסובר דמעשה טבילה אינו כלול בגזירת רחיצה, והמשנ"ב [סי' שכו ס"ק ז] הביא את דברי החיי אדם שהזהיר שלא יהא המקוה חם רק פושר, ושוב ציין לדברי הק"ג [הנ"ל] ודברי הנוב"י [שו"ת תניינא או"ח סי' כד].

רחיצה אחר הטבילה

המרדכי [שבועות ריש סי' תשנ] הביא בשם רבינו שב"ט שכתב דאשה שרחצה אחרי הטבילה ראשה ורובה במים שאובין לא עלתה לה טבילה, וכשם שמצינו בגמ' שבת [דף יד]. מכלל גזירת יח דבר שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובין אחר הטבילה שיהא טמא.

והראב"ה [מובא במרדכי שם] חלק על רבינו השב"ט, ומעמו משום דברש"י [שבת דף יד. ד"ה התחילין] מבואר שהגזירה לא היתה לפסול את הטבילה, אלא הגזירה היתה ליתן טומאה למים השאובין והם מטמאין את האדם הרוחץ בהן אחר הטבילה, וזה שייך רק לדיני טומאה וטהרה ולא שייך כלל לטומאת נדה.⁷¹ גם דעת הרי"ד [שו"ת סי' עג] והסמ"ג והשערי דורא להתיר בזה

ביאורים והערות

68. הבי"י [סוס"י קפז] הביא משו"ת התשב"ץ דאשה שיש לה מכות ופצעים והמים הקרים מזיקים לה, יעשו לה תקנה לטבול כדרך שעשו לכה"ג ביוה"כ בעשיות של ברזל.

69. עיין שו"ת מנחת יצחק [ח"ז סי' פג] שכתב שמדוייק בדברי הרמ"א שהביא דיש מקילין רק לענין הטלת חמין למקוה, אבל לא הביא הרמ"א קולא להשיק מקוה חם שאוב לנהר, ואולי הטעם משום שבציור זה אין הכשר ההשקה ניכר כ"כ ועלולים לטעות טפי. ולענין חימום המקוה ברדיאטור כמקובל היום, ציין בשו"ת מנחת יצחק [הנ"ל] לספר לחם ושמלה [שמלה ס"ק קכא] ומהרש"ם [ח"ג סי' קמ] שהתירו ליתן סאמוואר במקוה וליתן בתוכו גחלים, ועי"ז לחמם המקוה.

70. בספר שערי מקואות הביא דבשו"ת נבחר מכסף הובאה עדות של ר' אליעזר ארחא שמרן הבי"י עצמו התיר בצפת לחמם המקוה ע"י הטלת מים חמים.

71. ע"ע כביאור הגר"א [ס"ק קכז] שהביא ראיה שגדר גזירת יח דבר הוא שגזרו עליו טומאה חדשה אך לא פסלו את הטבילה, שהרי אם למחרת יחזור ויטבול מחמת גזירה זו אינו צריך הערב שמש, כמבואר ברמב"ם [פ"ט אבות הטומאות ה"ב], ואם היינו נוקטים שחכמים פסלו את טבילתו הראשונה א"כ כשיחזור ויטבול צריך הערב שמש, דטבול יום אסור בתרומה, אלא חזינן שלא פסלו את טבילתו הראשונה. והוסיף הגר"א שהגזירה היא רק לתרומה, ובגמ' [חולין דף לא.] איתא דבעלה חולין הוא.

קנין הלכה

מראי מקומות

[והביאם הר"מ ס"ק ל]. ובאו"ז [בשו"ת סי' תשנו] הובאה תשובת הר"ד וטעמו משום דס"ל שהגזירה היתה רק לתרומה ולא לחולין.

השו"ע לא הביא נידון זה, והרמ"א הביא רק את דעת האוסרים וכתב דכן נהגו.

אופן הרחיצה שבהם גזרו גזירת מרחצאות

א] אם רוחצת רק גופה ולא ראשה או איפכא פשוט דלא גזרו בזה, שהרי גזרו רק על ראשו ורובו. ויש שהביאו משו"ת פרי האדמה שכתב שלא גזרו אלא על רחיצת ראשו ורובו יחד, אך אם רוחץ ראשו לחוד ורובו לחוד לא גזרו.

ב] אין נפק"מ לענין גזירה זו בין אם נכנסת במים כגון באמבטי, ובין אם נפלו עליה מים שאובים כגון במקלחת, כמבואר בתוס' [גיטין דף טו. ד"ה וטהור], וכ"כ בשו"ת הרדב"ז [הובא בלחם ושמלה ס"ק קכב], וכך כתב בשו"ת אג"מ [יו"ד ח"ב סי' צו].⁷²

הפלגת הזמן אחר הטבילה שבו גזרו לא לרחוץ

רש"י [שבת דף יג.] כתב שלא ירחצו בו כיום, ועפי"ז כתב בשו"ת אגרות משה [יו"ד ח"ב סי' צו] שלפי המחמירים אין לרחוץ עד סוף היום שלמחרת. [אמנם לנשים איסמניסמיות היקל בעיקר הגזירה].

בשו"ת שנט הלוי [ח"ה סי' קכג] כתב שאם באה לביתה ונהגה היתר מחמת הטבילה כגון שנגע בה בעלה, נמצא שידעת שהמקוה מטהר ולא הרחיצה שאחריו, ואין מקום לגזירה הנ"ל. עוד כתב דמסתבר שאם כשבאה לביתה עסקה בדברים שיכולים ללכלך אותה, ואח"כ רחצה אין זה בכלל הגזירה, דלא גזרו אלא כשרוחצת אחר הטבילה ללא סיבה.

והגרש"ז אויערבאך זצ"ל נקט שכל הגזירה היא רק ברוחצת כסמוך לטבילה, אך אם באה לביתה רשאית מיד לרחוץ.

72. ובספר לחם ושמלה [ס"ק קכב] כתב שבמקום שנהגו להקל במקלחת אין למחות בידם, דאף שמן הדין אין מקום לחלק, מ"מ העיקר לדינא כהפוסקים שלא החמירו בזה כלל.

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש אבתשע"ז
יו"ד הלכות מקוואות סי' ראמסעיף נ עד הסוף
מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז וש"ך, נקוה"כ רעק"א ופתחי תשובה

סעיף נ

- א. מה דין מקוה של מי גשמים שנסדק אחד מכותליו והמים יוצאים משם ;
(1) אם נשאר מ' סאה אחר שיצאו קצתן שעד הסדק?
(2) אם לא נשאר מ' סאה?
- ב. מקוה הבאה ממעין האם מטהר בזוחלין ;
(1) כשהופסק מהמעין?
(2) כשלא הופסק?
- ג. מים שיוצאין וחוזרין האם מיקרי זוחלין?
ד. (1) האם אפשר לסתום הסדק בידו או בדבר המקבל טומאה?
(2) מקוה שקבעו בצדדיו ובקרקעיתו נסרים, כדי שלא יבלעו המים בקרקע, והנסרים קבועים במסמרים, האם מיקרי הוייתו על ידי דבר המקבל טומאה?

סעיף נא

- ה. כשמימי המקוה נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט, האם מיקרי זחילה, ומה הטעם?

סעיף נב

- ו. כשרוצה לערב שני מקוואות כדי להכשיר אחד מהם או שניהם, כמה צריך שיהיה רוחב הנקב שביניהם, וכמה צריך שיהיה רוחב קילוח המים ;
(1) במקוה פסול מדאורייתא עם מקוה כשר?
(2) במקוה פסול מדרבנן עם מקוה כשר?
(3) במקוה חסר עם מקוה שיש בו מ' סאה?
(4) בששניהם חסרים?
- ז. אם לאחר שעירב המקוואות נתכשרו כולם נסתם הנקב, האם המקוה נשאר בהכשרו ;
(1) במקוה פסול מדאורייתא עם מקוה כשר?
(2) במקוה פסול מדרבנן עם מקוה כשר?
(3) במקוה חסר עם מקוה שיש בו מ' סאה?
- ח. (1) מה הדין בספק אם הנקב רחב כשפופרת הנאד?
(2) אם יש הרבה נקבים דקים - האם מצטרפים לכשפופרת הנאד - כשאחד שלם ואחד חסר וכששניהם חסרים?
(3) ומה הדין לטבול במקוה שהוא בצד הנהר שאין בו מ' סאה, כיון שמי הנהר מחלחלים דרך הנקבים בקרקע?

סעיף נג

- ט. הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב ;
(1) כמה צריך להיות החיבור ביניהם?
(2) האם יש נפק"מ אם כולו שאוב או רק מקצתו?
(3) איך מיישב הש"ך קושיית הבי"ח על הרא"ש בנידון זה?
(4) מה טעם לא התיר החתם סופר לטבול במקוה שאוב שנכשרת ע"י נקב כשפופרת הנאד - אם סותמין הנקב?

סעיף נד

- י. כותל שבין שני מקוואות שנסדק מצד זה לצד זה, לשתי או לערב ;
(1) מה הדין לדעת הרא"ש והטור?
(2) מה הדין לדעת הרמב"ם?
(3) איך נקטינן להלכה?
- יא. (1) אם נפרץ הכותל למעלה זה לזה, כמה צריך שיהיה המים בגובה וברוחב, והטעם?
(2) ומה הדין אם לא נפרץ הכותל, אלא שהמים הולכים מזה לזה למעלה מן הכותל?

3) ומה הדין אם היה גל של עפר בין ב' המקואות ונטל מגובה הגל מעט עד שמקלחין זה לזה?

סעיף נה

- יב. שלשה מקואות שעומדים זה בצד זה, בשנים מהם יש בכל אחת מ' סאה מים כשרים, ובאחד מהם שהוא מן הצד יש כ' סאה מים שאובים, וירדו שלשה וטבלו בהן ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתן ונתערבו יחד;
- 1) האם אותם שטבלו טהורים?
2) האם הוכשרו המקואות לעולם?
3) האם בעינין שהמים שיוצאים חוזרים למקומם או אפי' כשנוזלים לתוך השני כשר, ומה הטעם?
4) ומה הדין אם האמצעי נתחבר לשאוב קודם שנתחבר לכשר, והטעם?
- יג. בעובדא דלעיל, באופן שהשאוב הוא באמצע;
- 1) האם הוכשרו המקואות ונטהרו הטובלים בהם?
2) מה הטעם לא נפסלו מן השאוב?
3) מה הפי' במש"כהר"ש 'ומה שנתערב ממנו עם כל אחד נתבטל ברוב קודם שירדו למקוה'?

סעיף נו

יד. שני מקואות - אחד של עשרים סאה מים כשרים ואחד של עשרים סאה מים שאובים, ירדו שנים וטבלו בהן והשיקום - מה דינו?

סעיף נז

- טו. איך מתיישב מה שכתב הרמ"א: כלי המונח בצד המקוה, מנענע בידו המקוה שיעבור גל מהמקוה ע"ג הכלי. עם מה שנפסק בסעיף מח לפי דעות הרא"ש והרשב"א שלא יאחז בידו וכו'?
- טז. שם ברמ"א: ובלבד שלא יעקור הגל ממקומו אלא יהא מחובר למקוה.
- 1) מה הדין אם נעקר הגל ממקומו?
2) והאם כשהמקוה נובע מים חיים ונעקר הגל ממקומו בעינין מ' סאה, והטעם?

סעיף נח - נט

- יז. 1) חורי המערה [=המקוה] וסדקיה, האם מטבילין בהן בכל שהוא, והטעם?
2) חפירה שתחת המקוה - האם מטבילין בה?
3) כשמטבילין במקוה חסר שעומדת בצד שלם, כמה צריך שיהיו שם המים - בטבילת אדם ובטבילת כלים?

סעיף ס

יח. האם זוחלין - ממי גשמים או ממעיין - מערבין מקואות כשיש מהם פחות ממי' סאה ויש של מי' סאה?

סעיף סב - סג

- יט. מקוה שיש בו ארבעים סאה מצומצמות;
- 1) מה טעם לא יקפוץ לתוכו ולא יטבול בו פעמיים זה אחר זה?
2) טבלו בו שנים זה אחר זה, האם השני נטהר כשגליו של ראשון נוגעות עדיין במים?
3) הטביל בו בגד עבה ואח"כ טבל בו אדם, האם נטהר האדם כשהבגד עדיין נוגע במים?
4) מאי שנא הטובל אחר אדם שטבל מהטובל אחר שהטביל בו בגד עבה - כששניהם נוגעים במקוה?
- כ. 1) מי שמטביל יורה או שאר כלים - מה טעם צריך להורידן דרך פיהם?
2) ומה הדין להטבילן דרך צידן - לכתחילה ובדיעבד?

סעיף סד

- כא. 1) המטביל כר או כסת במקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, כיצד מעלה אותן ומה הטעם?
2) המטביל קופה או שק במקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, כיצד מעלה אותן ומה הטעם?

סעיף סה

- כב. 1) טבלו במקוה שהוא מוחזק להיות מימיו מתמעטין ולעמוד על פחות ממי' סאה, האם צריכים לחזור ולטבול?
- 2) ומה הדין אם טבלו במקוה שפעמים שמימיו עולין ופעמים מתמעטים, ומה הטעם?

סעיף סו

- כג. 1) מקוה שמימיו מתפשטים - האם יכול לעשות כעין גדר מעצים ואבנים או מכלים כדי שיקבצו המים אל מקום אחד?
- 2) כמה צריך להיות גובה המים שתוכל לטבול בו?
- 3) ומה הדין בדיעבד כשאין מקוה אחרת ואי אפשר לתקן?
- 4) ומה הדין שתטבול באלכסון?

סעיף סז - סט, עג

- כד. מקוה שמסתפק אם נפלו לתוכו מים שאובים או אם היו בהן ג' לוגין או אם היה במקוה לפני כן מי' סאה, מה הדין והטעם?
- כה. 1) מקוה שיש בה מי' סאה ולצידו מקוה שאין בו מי' סאה - כשהיה רוב מי כשרים וכשלא היה רוב מים כשרים - ונפלו ג' לוגין מים שאובים לאחד מהן ואינו יודע לאיזה מהן, מה הדין והטעם?
- 2) ומה הדין כששניהם פחותים ממי' סאה ונפלו לאחד מהן ואינו יודע לאיזה מהן, ומה הטעם?
- 3) ואם אח"כ ירדו גשמים ונתמלאו שניהם, האם יכול לטבול בהן - לכתחילה ובדיעבד?
- 4) כשרק אחד נתמלא במי גשמים, האם תולין שנפלו השאובין באותו שלא נתמלא במי גשמים?
- 5) מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא, מה דינו והטעם?

סעיף ע

- כו. 1) צינור שמקלח למקוה ויש מכתשת בצידו, ספק מהצינור למקוה ספק מהמכתשת למקוה, מה הדין והטעם?
- 2) ומה הדין אם יש במקוה רובו מים כשרים, ומה הטעם?

סעיף עא

- כז. 1) הטמא - בטומאה דאורייתא או דרבנן - שירד לטבול וספק אם טבל או ספק אם היה שם מי' סאה, מה דינו והטעם?
- 2) מה הדין כשטבל במקוה, ועכשיו נמצא המקוה חסר, ואין ידוע אם בשעה שטבל כבר נחסר או רק אח"כ?
- 3) מה הדין כשטבל במקוה, ועכשיו נמצא המקוה מלא, ואין ידוע אם בשעה שטבל כבר היה מלא או שנתמלא אח"כ?
- 4) מקוה שנמדד ונמצא חסר - ברה"ר או ברה"י - מה דין הטהרות שנעשו על גביו למפרע, ומה הטעם?

סעיף עב, עד

- כח. 1) שני מקוואות שאין בהם מי' סאה ונפלו ג' לוגין מים שאובים לתוך אחד מהם ואין ידוע לאיזה מהן, ואח"כ נפלו עוד ב' לוגין שאובים לתוך אחד מהם וידוע לאיזה נפלו. האם תולין שהראשונים נפלו לזה שהשניים נפלו?
- 2) ובאופן שידוע היכן נפלו הראשונים ואין ידוע היכן נפלו השניים, האם תולין שהשניים נפלו לזה שנפלו הראשונים?
- 3) האם יש נפק"מ אם רובה מים כשרים או לא?
- 4) ומה הדין כשמקוה אחד שאוב או פסול ואחד כשר, האם תלינן שהשאובים לתוך השאוב או פסול נפלו?
- כט. כל המקוואות הנמצאות - שנראו שנעשו ע"י אדם או שנעשו בידי שמים - האם כשרות או פסולות, ומה הטעם?

סעיף עה

- ל. 1) האם מותר להטיל יורה מלאה מים חמים לתוך המקוה לחממו?
- 2) האם מותר למלאות מקוה מים חמים ולחברו לנהר בשפופרת הנאד?
- 3) ומה הדין בחמי טבריה?

4) לאחר הטבילה במי מקוה כשרים, האם מותרת ליכנס למרחץ להתחמם או לחזור ולרחוץ, ומה הטעם?

שאלות ונידונים למעשה בחומר הנלמד בחודש אב תשע"ז יו"ד הלכות מקוואות סי' רא מסעיף נ עד הסוף

א. עשו מעקה במקוה, קדחו מצד לצד וחיברו עם הברגה.

1. מה דין המקוה.
2. וכן צינורות החימום וההסקה כשאר הם מחוברים לכותל המקוה במקום הטבילה, או למעלה הימנו.
3. ואם הם מחוברים לקיר אבל הנקב של החיבור אינו מצד לצד.
4. אם הנקב של הקדיחה הוא עד אמצע הבלוק, ואחריו יש טיח טיט או שכבת בלוק שניה.
5. בנו מדרגות בתוך המקוה, וחיברו אליו מדריגות בקדיחה של נקבים קטנים חורים מפולשת או אינה מפולשת.

מבואר בס"נ שאסור להעמיד הזחילה בדבר המק"ט, ובאגרו"מיו"ד ח"ג ס"ה כתב שבאופן שאף אם יוציאו הצינור מהכותל לא יהיה שום נקב לזוב משם המים לחוץ רק שיתמלא גם שם ממי המקוה ליכא שום חשש, דהרי נמצא שאין הצינור סותם שום מקום, ואינו מועיל להוויית ולכשרות המקוה כלום. אמנם עדיין יש לדון כאשר אמנם אינו מפולש אבל הוא עד מקום מסויים וההמשך אינו יציקה אחת איתה האם נימא שנחשב שעד לכאן הוא מעמיד כן את הזחילה. והמשך הקיר הוא זחילה חדשה. ובדובב מישרים ח"א ס"ד ב' כתב ועל דבר השאלה ביתד מברזל ישן שקבעו בדופן המקוה מעבר לעבר למעלה משיעור המקוה, אולם מלבד דופן זה יש כותל הבית שדופן המקוה סמוכה עליו, ועל כן חשש כת"ה מטעם דמעכב הזחילה בדבר המקבל טומאה. ודן להתיר מטעם ספק ספיקא, ספק אולי כדעת הפוסקים דעכבת הזחילה מותר בדבר המקבל טומאה, ואולי כדעת הסוברים דלמעלה משיעור המקוה אינו פוסל זחילה. ועוד דצד הב' של הדופן מחובר להכותל א"כ אולי אף אם יהיה נקב באותו מקום לא יזוב מי המקוה כל כך שיהיו זוחלין גמורים ע"פ השי"ע סעי' נ"א, לדעתי אין להקל בזה, ומה שהיקלהוב"י שהובא בפ"ת סק"ה שם גם בלא הסתימה לא היתה המקוה זוחלת רק היה נבלע מעט מעט, אבל הכא שלולא הסתימה יש חשש זוחלין ממש נראה שאין להקל. ועוד הספק ספיקא שדן כת"ה אולי כדעת הסוברים דמותר לעכב הזחילה בדבר המקבל טומאה, וספק הב' אולי למעלה ממ' סאה אין הזחילה פוסלת, זה אינו לדעתי, דהא אותן הסוברים דאינו רשאי לעכב הזחילה בדבר המקבל טומאה הם ס"לדאפילו הזחילה היא למעלה אינו רשאי לסתום כנ"ל, וא"כ אין לחלק הספק ספיקא, דהא אי נימאדהלכה כאותה שיטת הפוסקים א"כ ממילא אסור לסתום גם בזוחלת למעלה, דהא מתני' דשםמייירילענין אי מותר לסתום בזוחלת למעלה. גם מה שכתב כת"ה ספק הג' דאולי גם אם יהיה נקב לא יזוב רק מעט ולא יהיה זחילה ניכרת, יש לפקפק ע"פ דברי הגר"א שם אות צ"ו דדברי הרשב"א [תורת הבית שער המים שער השני] נאמרים לשיטתו [שם], אבל לדברי הסוברים דלמעלהממ' סאה אינו פוסל זחילה, ונסתר ראית הרשב"א וממילא שפיר פוסל זחילה גם באינו ניכר הזחילה עיש"ה, אבל כאשר הם בתוך המקוה עצמה למרות שלולא שהיה הברזל מעמידו היה יוצא מהצד השני, והנקב הוא דק בשיעור שא"א להחשיבו

כחורי המקוה, יש לדון האם יחשב שיוצא וחוזר למקוה ויפסל זחילה וממילא יפסל גם מחמת הויתו.

ב. מאגר מי גשמים או בור המי גשמים שסמוך למקוה.

1. ניקב בו או נסדק, האם יכול לסותמו בדברים המקבלים טומאה.
2. נוצר זחילה הפוסלת במקוה, עד לסתימה ראויה הדביקו פלסטיק וכדו' כדי להדביק החזיקו אנשים מהצדדים, האם צריך להחליף את המים.
3. נקב קטן שיוצא מחמתו לאט. האם יכול לתחוב בתוכו צמר גפן, ניירות, להדביק נילון וכדו' ולטבול למרות שברור שעוד כמה רגעים יפול.
4. נוצר חור העמידו פלסטיק גדול סביבו, או הצמידו מבחוץ פלטה של ביטון, וכדי שיעמוד משעינים עליו מוט ברזל וכדו'.
5. קדחו בקיר המקוה, כדי שהמקוה לא תתרוקן עד שימלאו במלט, העמידו שם מוט ברזל או כל דבר מק"ט אחר אחרי שסתמו כראוי, האם צריך לרוקן את המים.
6. מבנה מקוה מקורות ביטון יצוק, קשרו אותו או חיברו אותו במוטות או חוטי ברזל, לצורך העמדתו או כגיבוי.
7. סתם את בור הניקוז עם ברז, פקק פלסטיק, ברזל, שמיוצר מיוחד לכך או חתיכה סתם לא בצורת פקק, האם נפסל.
8. ואם מצד הפקק עצמו עדיין מטפף מעט האם יכול לכרוך סביבו חוט פשתן וכדו' שישייע בסתימה, או שאדם ילחץ חזק את הפקק.
9. בכל אלו האם יש חילוק: 1) אם בלעדס יזחל להדיא מים החוצה. 2) יטפף מעט. 3) יטפף ולבסוף לא ישאר מ"ס. 4) יטפף אבל ישאר מתחת לסדק מ"ס. 5) רק במשך הזמן יחלחל.

בהא שזחילה פוסלת, בגידולי טהרה דן האם הוא פסול ממש ולכן גם אם אינו במקום הטבילה נפסל, וכע"ז הביא בדרכ"ת להצריך להעביר ממנו למקום אחר בהמשכה להכשירו, ובלבושי מרדכי הקשה על הגדו"ט. אבל בחזו"א [ליקוטים סימן ז' סק"ה] מבואר להיפך שלמרות שגם פסול העמדת הזחילה הוא משום הויתו ע"י מק"ט, מ"מ שונה מהויתו ממש ע"י מק"ט שהמים עצמם נפסלו, וכאן הוא רק פסול בשעת העמדת הזחילה, ולכן כל הסתימה ע"י אדם שפוסלת היא רק בשעת הטבילה עצמה אבל אינה פסול במהותו ולכן אם יסיר באותו רגע ידו וישאיר משהו אחרי שאינו מק"ט לא יפסול. אמנם עדיין יש לדון האם צריך שיהיה מתקיים מצד עצמו לפחות איזה זמן ושעה מסויימת. ובלחם [סקקצ"ז] כתב שרק הסתימה עצמה פוסלת כשהיא מדבר הקמ"ט אבל לא המעמיד את הסתימה. וגם בסותם הנקב עצמו עדיין יש כמה דרגות מתחלפים בין כשאין עדיין כלל נקב כמבואר בנוב"י [תנינאיר"ד קל"ז] חת"ס, לחם סקר"א, הובאו בפ"ת סקל"ה, וכמש"כ החזו"א ליקוטים על טסי ברזל שבתוך הביטון שהם רק מחזקים ואינו אלא גרמא לאורך ימים של המים, לבין שיש סותם שאינו מק"ט אבל מחזקו וצריך לחווק בחוטים כאלו שהם מק"ט, שדן בזה במהרש"ם ח"א סימן ב'. ובמי השילוח [ס"ה סט"ו] כתב שפסול. ובפתחי מקואות [פ"ח סוף הערה י"ח] דן האם ניתן לחלק שכאשר יגיע הזמן לאורך שנים שלפי החשבון ללא החיזוק של המק"ט לא היה עומד יפסל, או שמחמת זה אינו נחשב כלל למעמיד. אמנם כל החיסרון של הויתו הוא רק בסתימת זחילה הניכרת, אבל בסתימת זחילה שאינה ניכרת שאינה פוסלת אפילו שלבסוף יוחסר המקוה אין חיסרון של הויתו ע"י מק"ט. כ"כ הנוב"י [סימן

קל"ז] החת"ס [יור"ד סימן ר"ד]. ובלחם [סקנ"א] ובחזו"א [ליקוטים סימן ו' סק"ה]. וכע"ז מתבאר בש"ך [סקק"מ] שרק כאשר מעמיד שבלעדו היה נפסל לגמרי ע"י הזחילה. וגם אי נימא שאם לבסוף יחסר בפועל מהשיעור נחשב הויתו אבל כאשר יתמעט ולא יחסר, ואינו בדרגת זחילה הניכרת לפסול, מהני. ובפוסקים נחלקו האם ברז נחשב כלי והאם יש חילוק כאשר מיוצר מיוחד לשמש לקרקע. וכן לענין פקק דנו הגדול"ט [שו"ת ט"ו] חזו"א [ליקוטים סימן ז' סק"זוסק"ט] האם נחשב למק"ט כשנעשה מיוחד לקרקע, ועדיין גם אם מעמיד ג"כ פוסל וגם פקק נחשב למק"ט, אבל כאשר האדם רק מסייע ומחזיק את הפקק שלא יזוז נראה קצת במהרש"ם ח"ד סימן ל"ו שעדיף.

ג. בור מי גשמים הסמוך לבור הטבילה.

1. האם יש חיסרון כאשר בשעת טבילה המים מוגבהים ועוברים דרך הנקב לבור השני.
2. שתי בורות טבילה סמוכים זה לזה ונקב ביניהם ובשעה שטובלים, או אפילו ללא טבילה מחמת גובה המים, עובר מאחד לשני.
3. האם שונה כאשר עברו המים בשעה שהשני מתמלא, או מתרוקן, או ריק.
4. שתי בורות טבילה שנסדק ביניהם או נהיה חור קטן האם יכול לטבול.
5. האם יש חילוק אם הנקב בתוך המים, או שהמים עוברים רק בשעת הטבילה.
6. האם יש הבדל אם המים מטפטים מאחד לשני או עוברים בזרם.

בזחילה הפוסלת, כתב בחזו"א [ליקוטים סימן ו' סק"ב] שכאשר יש חיבור כשפוה"נ ודאי הוי אחד, ואין חיסרון זחילה. וכאשר אינו שפוה"נ כתב בבית שלמה [יורד סימן נ"א] שאם שניהם מתחת למים אינו נחשב זחילה. ובחזו"א [ליקוטים סימן ה' סק"ב] כתב שאין הדבר מוכרע, אבל אם המים מתחת לנקב ובשעת טבילה מתרומם, ועובר אם נזחל על הקיר נחשב כחיבור, אבל אם עושה כיפה אינו נחשב כמחובר וממילא הוי זחילה לחוץ. ובחזו"א [יור"ד קכ"ג ה'] כתב שכאשר יהיה ב' בורות של טבילה עם בור השקה אחד, ואחד יתרוקן למטה מהנקב, יפסל גם השני. וכ"כ בחידושי רא"ל ח"ב ע"ג א'. ובחזו"א [קמא סוס"ז] כתב שאפילו ב' מקוואות שמלא אחד מהם והשני ריקן, והמים זוחלין מזה לזה, תרוייהו כחד מקוה, אמנם היינו דוקא כשהנקב למטה אצל קרקע המקוואות, ואפי' אם הנקב למעלה וכבר נתחברו המקוואות דרך הנקב אלא שהמים של זה שהוא טובל בו גבוה משל חברו, אבל טרם שהוגבהו המים למעלה מן הנקב ועדיין אין מימיהן מחוברין, ודאי חשיב מקוה הריקן כשאר קרקע עולם ומימי המקוה הגבוהים חשיביזוחלין.

ד. מקוה שיש כשיעור.

1. האם ניתן לטבול בו בשעה שמוסיפים בו עוד מים.
2. וכן מקוה שלא סגרו היטב את ברז מי העיר, או צינור הזריעה, וטבלו בה.
3. חפרו בור סמוך לים והתמלא כשיעור, האם יכול לטבול אם באותה שעה בדיוק יכנס עוד מים, מלמעלה מחמת גל.
4. וכן אם מחמת הסמיכות לנהר הבור מתווסף מים מחמת חלחול המים מלמטה.
5. האם יש חילוק בכל הנ"ל אם גם בלעדו יש כבר שיעור מקוה.
6. טובל במקום פתוח ללא גג ויורד גשם גם לתוך בור הטבילה האם יכול לטבול באותו שעה.

7. מלתחה הסמוכה למקוה, וכן רחבה שסביב המקוה, בור הניקוז שלה נסתם, המים עולים על גדותיו ונכנסים גם לבור המקוה האם מותר לטבול בו.

ש"ך סק"יבוסק"ל, בחדושיהרז"ה [על ה' מקואות סיי"ח] כתב אבל אם עדיין יזחלו המים בגומא מלמעלה, ואף דאינו יוצא מצד אחר, צ"ע אם מותר לטבול בו משום דאפשר דאינו נקרא אשבורן, ויש להקל בזה. ובשו"ת ערוגת הבושם [יו"ד סי' ריא ריב] כתב להלכה שאין בזה חשש זוחלין, דאין זחילה אלא בזוחל דומיאדמעיןדמעט רחמנא אך מעיין ובור מקוה מים דמיניה ממעטים דמקוה אינו מטהר בזוחלין היינו בזחילה דומיאדמעין אבל כל כה"גדאין הזחילה כמו זחילה דמעין לא אימעוט. ועיין במנחת יצחק [ח"א סימן קמ"ט] בכה"ג שרואים שמתווסף לבפנים ולא לחוץ, הביא בזה מחלוקת הפוסקים ובמי השלוח סי' ב אות ח' נקט דבמיםנזחלים לתוך המקוה לא חשיב זחילה ובמקור נפתח שם ס"ק ח הביא כמה ראוית לזה והוסיף דכן מוכרח גם מצד הסברא וז"ל ועוד דא"כ יהיה אסור לטבול בשעת הגשמים שמא יזחל קצת מים מן הקרקע לתוך המקוה וכו'. גם הביא ראייה דלמ"ד כל הימים כמקוה ואין מטהרין אלא באשבורן וכן למ"ד שם דהים הגדול כמקוה והרי כמה נהרות נשפכין לתוך הים והמקרא אומר כל הנחלים הולכים אל הים אלא ודאי כמש"כדאין בזה משום זוחלין עכ"ד ובלחוי"ש לחם סקס"ו העתיקו להלכה ובשמלה סקפ"ה כתב שלכאורה מוכח כן ממשנה פ"ז דהיו רגליו וכו'. אבל הדברי חיים בה"ל מקוואות ס"ה כתב וז"ל אפילו היה זוחל לתוך הבור או מערה ועומד בתוכו ואינו יוצא להחוץ מהמערה והבור, נקרא זוחל בשעת זחילתו לתוכן עכ"ל ובהערות שם הביא מקור לדבריו מדברי הריב"ש הנ"ל בענין מים היוצאים מן המקוה ע"י טבילת האדם וחוזרים אל תוכו דלא חשיב זוחלין כיון שיצאו ע"י שנתפחו מהמת הטבילה וחוזרים אל תוך המקוה וכי הריב"ש גם להוכיח ממשנה דאם היו רגליו של ראשון נוגעות במים השני טהור דאמרינןגודאחיתול"ח משום זחילה כיון שיצאו ע"י האדם וכשעולה מן הטבילה חוזרים לכאן, ומוכח מזה דזולת סברא זו שפיר יש לאסור בנכנסים המים למקוה משום זוחלין. ובדובב מישרים [ח"א סס"ט] הביא את הדברי חיים דאע"גדמבוארבש"ךדאע"ג שנזחל המים להמקוה מבין ההרים מ"מ כיון שעכשו הם באשבורן והם מכונסים שפיר דמי, מ"מ זה דוקא לאחר שנחים ממש בהמקוה, אבל היכא שמתנענע המים בתוך המקוה חשיב זחילה אף על גב שאינו יוצא לחוץ. וכתב שגם הלחוי"ש הביא ראיות להכשיר והקשה שמדברי התוס' שבת דף ק"ט [ע"א] ד"ה ר' יוסי שכתבו נראה לריב"אדטעמא משום דכל שעה הולכים ושבים מכאן לכאן והויכזוחלין, הלכך יש להם לטהר בזוחליןעיי"ש, משמע דמה שהולכין ושבין מכאן לכאן אף על פי שאינם זוחלין לחוץ חשיב כזוחלין ורק כאן מטהריןבזוחלין כיון שדרכן בכך, מבואר דגם בכה"ג חשיב זוחלין. ובחזון נחום [חלק א ס"ט] כתב דתלי" בטעמו של דבר דמקוה אין מטהר אלא באשבורן דלפי דרשת התו"כ מקרא דאך מעיין וגו' דרק מעיין מטהר בזוחלין אבל מקוה באשבורן בלי שנדרוש טעמא דקרא אז בודאי אין חילוק ואמרי' דאפי' בזוחל לפניו אין מקוה מטהר דמה לי אם זוחל מפנים לחוץ או מחוץ לפניו מ"מ אשבורן דקו וקיימא לא הוי דבשעה שזוחל לא קיימא אבל למאי דדרשינן טעמא דקראכמו"שהגר"א ז"ל בסי' ר"א סק"ווס"ק צ"א בטעם דמקוה אינו מטהר אלא באשבורן משום דכלזוחלין ל"ה חיבור כמו קטפרס ומבואר בש"ע סעי' ס' שאין הנזחליןמערבין, א"כ ליכא צירוף מ"ס ומעיין דכשרבזוחלין משום דמעין מטהר בכ"ש, וא"צ צירוף ע"ש, והוא עפ"י דהריב"ש סי' רצ"ב דמה שנזחלין אין מערבין הוא אפי' בלא קטפרס אין עושין ערוב ע' ח"ס סי' ר"ט ומהר"ששי"ק סי' ק"צ, לפי"ז הטעם שפיר יש סברא לחלק דרק בזוחל מפנים לחוץ אין מקוה מטהר דכיון שזוחל והולך מהמקוהדלרחוקהקאי אין עושה חבור וצירוף עם המקוה, משא"כ באינו זוחל מפנים לחוץ רק

בהיפוך מחוץ לפנים שדרך הילוכו לקירוב שפיר מהני מקוה לטהר אפי' בשעה שזוחל דעושה חיבור וזה יהי' סברת התשב"ץ וס' מי השלוח דבזוחל לפנים מקוה מטה. וע"ע דברי יציב יור"ד קי"ד בארוכה והאם גם כשיורד זיעה מהתקרה צריך לחשוש לזוחלים.

ה. טבלו בטעות במקוה בזמן שהמשאבה פועלת.

1. האם הטבילה כשירה.
2. מקוה מלא על גדותיו ובשעה שטובל המים יוצאים החוצה האם עלתה לו טבילה.
3. קפץ בבת אחת למקוה מלאה וניתזו מים החוצה ומיד יצא האם עלתה לו טבילה.
4. וכן בשעה שטובל המים עוברים דרך נקב המחובר לבור טבילה הסמוך והוא ריק באותה שעה.
5. פילטר הפועל מחוץ למקוה באמצעות שאיבה לתוכו והחזרה למקוה, פעל בשעת טבילה האם עלתה לו טבילה, והאם שונה כולו בתוך המים.

בש"ך [סקק"ל] מבואר שכאשר יוצא ע"י הטובל גם אם אינו חוזר אינו נחשב לזחילה, ובפ"ת [סק"ג] הביא מהמעיל צדקה שחולק על הש"ך, וכן בשמלה סקפ"ח הקשה על הש"ך. בחזו"א [תנינא ט' סק"ח] כתב שלדעת הש"ך אף שלא ירד הטובל לתוך האשבורן אלא מים הזוחלין כסו ראשו הוי טבילה כשרה. ודבריו ז"ל תמוהין מאד דנדה שטבלה כה"ג הוי נדה גמורה וחייבין עליה חטאת, דאין חילוק כלל בין זוחל מעצמו לזוחל ע"י אבן שנזרק במקוה או אדם שטבל, וכמ"ש כמהרי"ק, וכ"ה בהדיא במרדכי שבועות הובא בב"י אהאדסעי' נ' וז"ל הטובל במקוה אפי' יש בו אלף סאין יזהר שלא יצאו המים בשעת טבילה דא"כ הו"ל זוחלין, וזהו דעת הפוסלין בסעי' נ', וכן לדעת הרא"ש דאינו נעשה כולו זוחל, מ"מ מים הזוחלין פסולין מה"ת. ובמנח"י [ח"ו פ"ח] שכאשר יוצא ע"י דבר אחר גם לדעת הש"ך לא מהני ע"י שאיבה ולא מפני סדק ג"כ נחשב לזחילה. אלא שכאשר יש בו כשיעור ויוצא מלמעלה לדעת המחבר כל שטובל למטה מהזחילה מיהת מהני, ורק מצד מה שהרמ"א מחמיר לכתחילה יפסל, משא"כ כשהמשאבה למטה. אבל האגרו"מ [יור"ד ח"א ק"י] כתב שמצד זחילה יותר נוטה שאין כאן פסול כיון דבאיסלהפילטער וחוזרים למקומם כדאיתא ברמ"א סעי' נ' מהריב"ש, ומש"כ מהר"ם אכשיוצאין מעט וחוזרין שם לא מיקרי זחילה נראה דלאודוקא מעט ולא מצאתי לא בריב"ש ולא בד"מ אות כ"ו לשון מעט. ולכן היה כשר להמכשירין נתן ונטל בשאובין אבל קצת יש להסתפק אולי מעט דוקא כלומר שלדבריו אפילו שהחוזר ונכנס נעשית ע"י כח אחר גם בכלל דברי הרמ"א שחוזר ונכנס אין בו חיסרון של זחילה. וע"ע בהר צבי חלק יור"ד סימן קע"ז.

ו. חפר בור בחול בסמיכות לים, או סמוך למעין או מפל מים, ונכנס לתוכו מים.

1. ברור שבמשך הזמן המים יספגו בקרקע, מה דינו.
2. מקוה שרואים שמימיה נחסרים, וברור שהסיבה שנחסר כי נספג בתוך הקירות והריצפה, מה דינו.
3. מקוה שנבנה ע"ג עמודים וכדו', האם יועיל שכדי שבמשך הזמן לא ייוצר נזילת מים לחוץ, יעבו אותו בשכבה עבה מאוד של חול, וסביבו יעשו יציקת בטון שיספגו בתוכו.
4. בכל הנ"ל האם יש מקום להחמיר.

בסנ"א באופן השני שהזכיר המחבר והוא ע"י בליעת קרקע, דנו הפוסקים האם גם ההיתר שלו הוא רק מדין זחילה שאינה ניכרת, וממילא אם עצם חיסורו של המים לפחות בכמות הניכרת

לעין נחשב ניכר, גם בזה יפסל, או שהוא היתר של היינו רביתיה ואין עליו שם ופסול זחילה כלל. בשו"מ [תנינא ח"ד סימן קע"ח] כתב וז"ל ובלא"ה נראה לפענ"ד דדעיקר כוונת הרשב"א דמה שנזחל ונבלע בקרקע לא מקרי זחילה, דמה שהיא בטבע שהארץ בולע לא מקרי זחילה, ודוקא מה שנפרץ ע"פ מקרה כגון נפרץ הכותל שם מקרי זחילה, אבל כל שהיא ע"פ הטבע לא מקרי זחילה, ואין נפק"מ בין טפטוף לזחילה או זחילה מועטת לזחילה מרובה, כל שאין ע"פ טבע מקרי זחילה וכו' אבל מה שהוא בטבע המים לא מקרי זחילה, ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"ג סי' מ"ב בענין מקוה שמכזב מימיו אם לעשות טסין של נחשת ע"ש ושם משמע דגם בקרקעית המקוה שינד החשש דזחילה ולפענ"ד כמו שכתבתיה עכ"ל. אמנם הרי בפשטות לשון הרשב"א מזה גופא הביא ראיה על זחילה שאינה ניכרת, וא"כ בהכרח שאין מעלה יתירא לנבלע שריביתיה. וכ"כ להוכיח בדברי מלכיאל [ח"ג סימן ס"ד] וז"ל לדעתי יש במקוה זו חשש זחילין שהרי המים נזחלין ויורדים למטה, ואף שהביא הב"י סי' ר"א בשם הרשב"א וכו"ה בטוש"ע סעיף נ"א שאם ניקבה המקוה ומימיו חולפין מעט מעט או נבלעין בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זחילתן ניכרת, ואם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר שהקרקע מתחלחל ובלוע מעט מעט עכ"ל. בכ"ז פשוט דהיינו רק אם אין הזחילה ניכרת אבל בני"ד שנבלעים מים יותר מגובה אמה באיזה שעות ודאי ניכרת הזחילה, ואם יעמדו איזה רגעים יראו איך מתמעטים המים בכל רגע, ולכאורה י"ל דלא מיקרי זחילה רק כשהולכים המים על הארץ לאורך או לרוחב, אבל כשיורדים לתוך הארץ זה לא מיקרי זחילה כיון דבלא"ה ארעא חלחולי מחלחלא וכל קרקע בולעת בטבע ויש בה חללים המחברים כל המים למים שבנהרות וכדאיתא בחגיגה כ"ב ע"א ע"ש בפירש"י. אבל באמת מוכח מהרשב"א ובי"י הנ"ל להיפוך ויותר מבואר זה בתשב"ץ ח"א סי' י"ז בשם הרשב"א שכתב הטעם שאין זחילתן ניכרת והשוה הא דיוצא דרך נקב לנבלע בקרקע. אלמא שאין החילוק מצד שנבלע בקרקע רק מצד שאין הזחילה ניכרת. וכן הראיה שהביא הרשב"א והובא בתשב"ץ שם מהא דארעא מחלחלא אינה רק להיכא שאין ניכר הזחילה. אבל היכא שניכר ודאי פסול. וכע"ז הוכיח החזון נחום ח"א ס"ע. אמנם גם המקילין דטבע הארץ וכדו' לכאורה כאשר לפי המיקום שלו ותכונתו יהיה יותר מכך גם הם יפסלו, וכן במקיפובידים בעפר. וכן נפק"מ לכאורה שחסר וברור בגלל בליעה בקירות וריצפה אי נימא שגם נחסר נחשב לניכר ממילא גם כאן הוא ניכר. אמנם בכל בליעה באבנים מבואר בפוסקים הביא גם הפ"ת שנחשב לאינה ניכרת ודומה בדרגה של קרקע ולכאורה בזה להיפך שרק אם ההיתר בגלל אינה ניכרת ניתן להכשירו שהרי בזה א"א לומר היינו רביתיה. ובדובב מישרים [ח"א קכ"ט ב] כתב שגם לדעת הגר"א שהקשה על המחבר ופשטות חולק עליו וסובר שאינה ניכרת ג"כ מיפסל, כאשר נבלע בארץ מעט מעט לאו שמיה זחילה כלל וכשר.

ז. מקוה שרואים שאחרי מספר שעות או ימים כמות המים שבה מתמעטת.

1. כאשר לא ניכר שום סיבה לכך מה דין המקוה.
2. תקרה שתחת ריצפת המקוה או צד החיצוני של הקיר יש בה טפטוף, או שיש רק רטיבות הניכרת לעין, או הניכרת רק בנגיעה בקיר, ברור שמקורה מהמקוה, או ספק, במקוה עצמו לא ניכר שום סיבה, מה דינו.
3. סדק או נקב קטן שבתחתית המקוה, או בור ניקוז שאינו סתום כראוי, יוצא ממנו מים, אבל מחמת שהמים המכסים לא ניכר זחילת המים החוצה, האם המקוה נפסל.
4. סדק דק, או נקב קטן מאוד, שברור שמים יוצאים מתוכו אבל לא רואים כלום, מה דינו.

5. חיסרון מים הניכר, אבל הוא נוצר הוא רק מחמת צירוף שתי נקבים קטנים בשתי מקומות.
6. טפטוף מפעם לפעם האם פוסל את המקוה.
7. בכל האופנים הנ"ל כאשר מקום הסדק והנקב הדק הוא מעל שיעור מ"ס, האם יש מקום להחמיר.

בלשון המחבר שהזכיר בכשרות של אינה ניכרת, נוטפים מעט מעט, או נבלעין בקרקע מעט מעט, ודנו הפוסקים לפי זה כאשר כן נזחל אבל הוא דק מאוד, וכן האם כאשר מחמת הדקות אמנם זוחל במקומו ממש אבל אינו גורם לזחילה של כל המים, וכן מהו שיעור הבליעה, והאם צריך לראות את עצם זחילת המים, וכשאינו נראה אפילו רק מחמת שמכוסה נחשב אינו ניכר, או שלפחות הזחילה צריכה ליראות, או שמתחסר וממילא מתברר שיש זחילה. ובחזו"א [סוסי"ד] כתב לענין בליעה בקרקע, נראה לפי דעת הרא"ש שאינו מענין הזחילה כלל, ולא חשיב כל המים זוחלין ע"ז, ואף אם הבליעה הרבה מ"מ כל המים חשיב אשבורן, דלא גרע מנקב. וכ"כ עוד בריש סימן ד' שלדעת הרא"ש הגדרת זחילה הוא רק באותן מים עצמם שנערו לצאת ולא במים שכל סביבותיו, וכן ג"כ דעת הגר"א, ולכן כתב הגר"א שלדעת הרא"ש והוא עיקר בס"י שכל שאינו כנגד המים כשר, והיינו שכל שיש בפועל מ"ס שאינו נזחל עתה כשר, ואין כל חילוק היכן מיקומו של הזחילה, למעלה או למטה, דדומיא דזחילת מעין שכולו זוחל, ולפי"ז אין כל ראייה לדין של זחילה שאינה ניכרת מאחר וכל שרחוק מעט אינו בכלל הזחילה. וממילא שיעור הפוסל תלוי בגודל הנקב מול גודל המקוה וכמות המים. ובדעת הרשב"א שמכשיר זחילה שאינה ניכרת כתב שגדרו, כל שאין העין רואה את תנועת המים ליציאתן לתוך הכתלים חשיב זחילה שאינה ניכרת, והלכך יש להכשיר מקוה שמימיה נבלעין, ואף אם מתייבש כולו בזמן קצר, כל שאין הזחילה ניכרת. וביותר כתב שנראה דגם בנקב כשר לדעת הרשב"א כל שאין ניכר איזה תנועה בהמים, וביותר אפילו באופן שאם יסתכל במקום הנקב יראה איזו יציאה דאל"כ לא יתכן זחילה שאינה נכרת אלא בנקב דק מאד. והגרש"ק במכתב לבית שלמה סימן ל"ט כתב, חוץ מזה הנה זה ודאי אמת דלדעתי ודאי ידיעה בלי ראייה אינו פוסל בזה ודוקא ראייה בעינן, ומ"ש ראייה להיפוך מהרשב"א לא הבנתי שיחתו כלל דודאי גם בנדון הרשב"א ניכר הוא שזוחל במה שראינו דהמיסמת מעטיו והולכין, רק כל דאינו נראה לעינים ואין אנו רואים רק שמטפטף מעט מעט ולא ראינו זחילה אף דלפי הבנת הלב זוחל אח"כ כשרה, וזה הוי כוונת הרשב"א וכוונתו דידיעה בלי ראייה אינו פוסל בה, לכך אין בזה חשש ופקפוק כלל. ובעין יצחק [סימן כ"ב] כתב שהגדרת זחילה הניכרת דהעיקר תלוי אם אין נראה הזחילה למעלה בתוך המקוה שהיא מזחלת דכשירה, והוא דמי שרואה את המקוה למעלה אינו מכיר אם היא מזחלת. אבל בנפרץ למטה בתוך המקוה אז אינו ניכר למעלה רק ביוצאין המים דרך נקב גדול, דאז ניכר למעלה ממרוצת המים שניכר לכל שהם זוחלין. משא"כ בנקב קטן דאז בניקב למעלה אף בנקב קטן מקרי זוחלין משום דניכר לכל זחילתן, משא"כ בניקב למטה בנקב קטן דאין ניכר למעלה זחילתן אין זה מקרי זוחלין למיפסללה מקוה. ואף דמי שרואה מבחוץ למקוה רואה שמי המקוה זוחלין לחוץ דרך הנקב, דמ"מ אין זה פוסל להמקוה כיון דאין זחילתן ניכרת למי שרואה את המקוה למעלה מהמקוה. ובמרחשת [סימן ל"ט אות א] שאפילו שהטפטוף ניכר אבל אין הזחילה עצמה ניכרת לא חשיב זחילה ובהמשך ג"כ תלה שלדעת הרא"ש מוכרח שכל שאין המים עצמם שטובל בהם ננערים לצאת לא חשיבה זחילה, ולדעת הרשב"א לא הוי ניכרת בטפטוף. ובאופן שספק כתב שאם יסוד פסול זחילה הוא כהגר"א משום שאינו חיבור, כאשר המים עצמם עצורים בתוך דפנות מדאורייתא לא חשיב זחילה, כי הדפנות מחברות ורק מדרבנן פסול וספיקולקולא. ובבית שלמה כתב שכל שרק המים נחסרים, אינו נחשב מצב שזוחל,

ואפילו רואים שמנטף כל שאין זחילה אלא נטיפה אין להם חיסרון של צורת אשבורן, אינו דוגמת מעין.

אמנם פשטות דברי הגר"א מורים וכן נקטו הרבה אחרונים בדעתו, שחולק על הקולא של אינה ניכרת, שהקשה שזה רק לדעת הרשב"א אבל לדעת הרא"ש שהמחבר פסק בס"נכותיה, אין לזה ראייה, וגם אם כך דעתו להלכה מ"מ כבר האיר במרחשת ובחזון נחום ועוד אחרונים שכאשר הנקב שאינו ניכר הוא מעל מ"ס, מותר ממ"נ. אבל החזו"א [תנינא ס"ח סק"ד] ביאר שהגר"א אינו חולק להלכה אלא מקשה דלדעת הרא"ש שמכשיר כאשר למעלה זוחל וישארמ"ס, ודאי המיעוט זחילתו נכרת, אלא כל המים אין זחילתן ניכרת בהיות הנקב קטן וזה הכשיר הרשב"א אבל לדעת הרא"ש אף בזחילה ניכרת כל שהן אצוריוןכלואין ואינן יוצאין כשטף מים החפשיין כשר, ולא שייך להזכיר דינו של הרשב"א לדעת הרא"ש ואי במקוה מצומצמת מ"ס אף שאין הזחילה ניכרת בכל המים פסול דהא אצל הנקב איכא מיעוט הזוחל בזחילה ניכרת וזו כונתהגר"אוכע"ז כתבו בשו"ת שם אריה ח"א ס"ע ובדברי מלכיאל ח"ד ס"ד.

ת. מקוה שרק בצירוף המים שעל המדריגות יש מ"ס.

1. האם מותר לטבול בו.
2. אם גם למטה יש מ"ס, האם לקצרי קומה או המפחדים לרדת למטה יכולים לטבול על המדריגה.
3. מקוה שנקב ההשקה שלו נמצא מעל המדריגות האם מועיל לחברו למקוה ע"י המים שעל המדריגות.
4. בור מקוה שנבנה בצורה אלכסונית, מעט, או הרבה, האם ניתן לטבול בו, ובכל מקום שבו.
5. בור הנמצא בדרכים שיש בו מי גשמים או מעין, אבל כולו אלכסון, במרכזו יש מקום ישר קטן מאוד, האם ניתן לטבול בו, ובכל מקום שבו.
6. מעין, או בור עמוק של מים שכדי שיוכלו לטבול, וכן כדי שיוכלו להכניס בו מים חמים, בנו ארגז ובתחתית שלו עשו נקבים גדולים לחיבור המים, ואותו מורידים למים, האם יש חילוק איזה עובי הארגז.
7. מקוה שהבור מי גשמים יותר גבוה ממקוה עצמו, והנקב שלו למטה כנגד אמצע מי בור הטבילה, האם יכול להיות נכשר ע"י השקה.

בסעיף ס' מבואר שאינם מצטרפין שאין הנוחליםמערבין, ולחלק מהמפרשים החיסרון הוא משום שהוא קטפרס ואינו חיבור, ובגדר הפסול של קטפרס, בדרך החיים האריך לבאר דהחסרון אינו משום שהמים זוחלין דמים ע"ג מים בדרך הנחתן לא מיקרי קטפרס מה שגבוהים, והחילוק מובן במוחש דמים הנחין על מים שבבור הרי נחו ואינם זוחלין, ורק בטבען הם נחים, הרי נתחברו מים במים בשטח השוה, אבל מים שנתחברו ע"י ניצוק ורק ע"ד תחבולה ומכריח הוא עומד באויר, ובסור המכריחויפול למטה, בודאי לא הוי רק כמו שעומד באויר עכ"ל וכן בארגז סמוך למים ורק ברחוק, וחיבור ע"י סילון וסתום מלמטה ומחזיקו נחשב קטפרס. וכן מדריגות שהם חלק מהמקוה ועומדים אלכסון יחשב קטפרס. ועוד אופן שיש שפופרת בין העליון לתחתון, וכן להכניס אמבטיה כזו שאינה כלי עד לתוך המים בחיבור השקה כדי שהעליון יהיה בו מים חמין מבחוץ יפסל. ולענין שפופרת כתב וז"ל א"כ כאן מה שהמים עומדין בשפופרת

מלמעלה למטה שאין זה טבען רק שהשפופרת מעכבן שאין להם מקום להתפשט ולירד למטה וכו' דבעינן שיהיו דוקא בהשקט ובמקומו הטבעי וא"כ גם בשפופרת העומדת מלמעלה למטה אף שהמים עומדין כמו נד ואינם זוחלין מ"מ אינו חיבור רזה הוי ניצוקדגרע הרבה מקטפרס עכ"ל. אמנם בסימן פ"ח כתב שאם הם קרובים ועומדים מחמת החילוק נסרים שביניהם אין חיסרון קטפרס. ובאגרו"מ [יור"דח"ג ס"ה] כתב שמסתבר כוונתה בעובדא דבור התחתון ממים כשרים היה חפור בעומק ולמעלה שוה לארץ יעשה מקוה עליונה ממים שאובין ומתחברין ביניהן בסילון של עץ שהולך מתוך התחתונה לתוך העליונה, אבל לא בכה"ג שרק רצפה נקובה מפסקת בין המים למים שיש להחשיב זה ממש מקוה אחת, אבל מה שמשמע קצת שם שגם מקוה שלימה שאין קרקע המקוה שוה אלא בשפוע הוא ג"כ בדין חבור ע"י קטפרס, שאין לטבול בהם אף בעומד כבר, וגם על המדרגות שבמקוה אין לטבול, הם דברים תמוהין לע"ד, דלכאורה לא שייכין כלל להא דקטפרס אינו חבור אם אך המים כבר עומדים ואין צריכין להתחבר, ומה שכתבו שרק כשצריכין להתחבר צריך שיהיה ביושר ולא בשפוע נכון, אבל לא במים עומדין שהם מחוברים ממש אף כשיש שפוע דזה לא הוזכר בדבריו, ולדינא יש לחוש לדברי הד"ח רק כששתי המקואות העליונה והתחתונה מתחברין ע"י סלון ולא כשרק רצפה נקובה כשפוח"נ מפסקת ביניהן שהוא חבור ממש כמקוה אחת. ובאמרי יושר [ח"ב סימן קס"ז] כתב שהדברי חיים מיירי שהחיבור היה ע"י סילון ועמוד זקוף לעליונה לכן דן הדברי חיים דהוי כקטפרס ובה יש לחוש לכתחילה, אך כשאינו על ידי סילון זקוף רק חיבור על ידי נקב ברצפה יש להתיר. ובערוגות הבושם [סו"ס קצ"א] הקשה שאם הוא גם במדרגות להדיא מבואר שאפשר לטבול עליהם, ובדרכ"ת כתב שמיירי רק כשהשליבות באלכסון.

ט. בור מים שבאמצע ההר.

1. באמצע יש נקב גדול וממנו יורדים המים לבור סמוך שבו לבד אין שיעור האם ניתן לטבול בו.
2. חופר בור לטבול בו ממלא אותו מים, ומעליו עובר מים היורד מהנחל האם יכול לטבול בו.
3. והאם יועיל שלא ישפוך את המים ישר לבור אלא ישפוך קרוב אליו וירד מאליו לבור.
4. האם שונה כאשר שינה בכונה ע"י חפירה את תואי הנחל היוד שיעבור מעל הבור.

בתנאי חיסרון של קטפרס שאינו חיבור דנו הפוסקים והגבילוהו בכמה אופנים, בשמלה סקק"ו וציין שגם בפנ"י כתב כן, כאשר המקואות עצמם מעורבין בקטפרס הוי חיבור, ורק ע"י מים חיצוניים לא הוי חיבור. באלף לך שלמה [יו"ד סימן ר"מ] כתב שלא שייך להיות נקרא קטפרס רק אם המקואות רחוקים זה מזה רק קלים קצר של מים הולך מזה לזה זה נקרא קטפרס וניצוק, אבל אם הם מחוברים זל"ז ממש וזה מונח על זה רק שצד התיבה מפסיק, זה לא נקרא קטפרס, רק כיון דמחוברין כשפ"ה ממש נחשבו כאחד וכו' עכ"ל. וכע"ז כתב בדברי מלכיאל [ח"ה סימן ק"י] [וסברא דגוד או ניצוק שייך רק בדבר שהקילוח הולך מזה לזה באיזה המשך או אף מלמעלה למטה כשמתחברים ע"י קילוח הוי זה כניצוק אבל לא כשיש רצפה באמצע. ובכת"ס [סימן צ"ו] כתב להלכה לסמוך על הר"ש ששאובה שהמשיכו כולה שהיא רק דרבנן, נכשרת גם ע"י ניצוק קטפרס, וכע"ז כתב בפנ"י גיטין ט"ז. ובחזו"א [תנינא סימן כ' סק"ב] כתב שכל חיסרון קטפרס הוא רק כשחסר בשיעור אבל לטהר שאובין שיש להם שיעור מהני גם קטפרס, ובקמא ס"ג סק"א כתב יותר שגם הסוברים שכולו שאוב פסול מה"ת, י"ל דקטמפרס מטהר השאובין, דכלמ"ס חשוב מחוברים לקרקע וכל המחובר למ"ס חשיב מחובר, ונהי דאין קטפרס חיבור למיחשב כחטיבה

א' לענין טומאה ולענין מ"מ כל מים שע"ג קרקע נוחים להחשב כמחובר עכ"ל. אבל בחת"ס [יור"ד סימן ר"י] חולק לקולאולחומר אלענין שאובים, דמצד אחד כתב שבסופו לנוח בגומא תחתונה ואינה זוחל לחוץ אמרי' אפי' בדאורייתא אסיק, ומאידך בשאין סופו לנוח אפי' אחית, ואפי' במעלות דרבנן, לא אמרי', וחלילה לעשות מעשה בספק איסור כרת אם לא יתוקן אליבא דכל הפרושים, דהיינו שיהיה סופו לירד ולנוח בגומא תחתונה, ולא יזחל לחוץ, ויהיה בדרבנן דוקא ולא דאוריית', ובכולו שאוב דלכמה פוסקים הוא דאורייתא חלילה לעשות מעשה להקל לסמוך אהנך פוסקים דס"ל דרבנן ולגבב קולות, כי מאן ספון מאן חשוב להגיס לבו בהוראה. ובשמלה סקצ"ח כתב עוד לחדש דיש לחלק דהכא עדיף טפי כיון שהוא מטהר את המקוה בכוונה משא"כ התם דהחדלי' של גשמים עובר ממילא ושכ"כ הרמב"ן למס' מכות דף ד'. אמנם גם אם באלכסון יש פסול קטפרס עדיין צריך לדעת שיעורו האם הוא בכל אלכסון או רק הרבה, ובמהר"ש"ק סימן ק"מ, גדו"טסקמ"ה, דנו בזה, וע"ע בחלקת בנימין ציונים על ס"ק תתמ"ו.

הערות, תוספות ותיקונים, על השאלות המעשיות בלבד, יתקבלו בשמחה בפקס 0732535076

או במייל d@kupat.org